

OSMANLI DEVLETİ'NDE CEZA MUHAKEMESİNE DAİR HUKUKİ BİR DÜZENLEME: DİVAN-I AHKAM-I ADLİYE'CE HAZIRLANAN MUVAKKAT TALİMATNAME (1869)

Dr. Öğr. Üyesi Ali TURAN*

Öz

Osmanlı Devleti, Tanzimat dönemiyle birlikte hızlı bir değişim sürecine girdi. Bilhassa adliye teşkilatında köklü değişiklikler yapıldı. Bu dönemde kurulan nizamiye mahkemeleri, şer'î hukuktan farklı bir kaynağa dayanıyordu. Bu mahkemelerde uzun bir süre boyunca ne ceza ne de hukuk usulü kanunu kabul edildi. Bu sebeple hukuk ve ceza davalarının görülmesinde sıkıntılar yaşanmıştı. Usul kanunlarının kabulüne kadar bu mahkemeler muhtelif düzenlemelerde yer alan hükümlere göre davalara baktı. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye, 1869 tarihinde ceza davalarında kullanılmak üzere muvakkat bir talimatname hazırladı. Bu talimatnamede soruşturma ve kovuşturma aşamalarında yapılması gereken işlemler düzenlenmişti. Bilhassa olay yeri inceleme, delillerin elde edilmesi ve muhafazası ile ölü ve beden muayenesi gibi konular tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştı. Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu, bu talimatnameden on yıl sonra yürürlüğe girdi. Bu sebeple ceza davaları için büyük bir boşluğu doldurmuş olan bu talimatname oldukça mühimdir. Bu çalışmanın amacı da henüz gün yüzüne çıkmamış olan bu talimatnameyi takdim etmektir.

Anahtar Kelimeler

Divan-ı Ahkam-ı Adliye • Mahkeme-i Temyiz • Nizamiye Mahkemeleri • Osmanlı Devleti'nde Ceza Muhakemesi • Osmanlı Devleti'nde Soruşturma ve Kovuşturma

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Malatya, Türkiye | Asst. Prof., Inonu University Faculty of Law, Malatya, Turkey.

✉ ali.turan@inonu.edu.tr • ORCID 0000-0001-6563-6315

📄 **Atıf Şekli** | Cite As: TURAN Ali, "Osmanlı Devleti'nde Ceza Muhakemesine Dair Hukuki Bir Düzenleme: Divan-ı Ahkam-ı Adliye'ce Hazırlanan Muvakkat Talimatname (1869)", *SÜHFD.*, C. 29, S. 2, 2021, s. 1167-1211.

📄 **İntihal** | Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

A LEGAL REGULATION RELATED TO CRIMINAL PROCEDURE IN THE OTTOMAN EMPIRE: THE PROVISIONAL ORDINANCE PREPARED BY DIVAN-I AHKAM-I ADLIYE (THE COUNCIL OF JUDICIAL REGULATIONS) (1869)

Abstract

The Ottoman Empire entered a rapid change process with the Tanzimat Era. In particular, radical changes were made to the judicial organization. The Nizamiye courts established during this period were based on a different source from the sharia law. For a long time, these courts did not adopt a law on criminal or civil procedure. For this reason, there were difficulties in hearing legal and criminal cases. Until the adoption of the procedural laws, these courts handled with the cases in accordance with the provisions of various regulations. Divân-ı Ahkâm-ı Adliye prepared a provisional ordinance to be used in criminal cases in 1869. This ordinance regulated the procedures to be carried out during the investigation and prosecution stages. In particular, issues such as crime scene investigation, obtaining and preserving evidence and dead and body examination were discussed in an elaborate manner. Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu (the Code of Criminal Procedure) was entered into force ten years after this ordinance. For this reason, this ordinance, which filled a large gap for criminal cases, is of prime importance. The aim of this study is to present this ordinance, which has not yet come to light.

Key Words

The Council of Judicial Regulations • The Ottoman Court of Cassation • Nizamiye Courts • Criminal Procedure in the Ottoman Empire • Investigation and Prosecution in the Ottoman Empire

I. GİRİŞ

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı hukukunda esaslı bir yenilik hareketine rastlanmaz. Osmanlı Devleti'nde şer'îye mahkemeleri, Tanzimat dönemine kadar tek genel mahkeme olma vasfını haizdi. Bazı istisnalar haricinde, her türlü hukuki uyuşmazlık bu mahkemelerde çözülmekteydi. Fakat Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı hukukunda esaslı ve takip edilmesi oldukça zor yenilik hareketleri söz konusu olmuştur. Bu dönemde kanunlaştırma hareketleri hız kazanmış ve Avrupalı devletlerden birçok kanun iktibas edilmiştir. Kapitülasyonlar sebebiyle Avrupalı devletler ile olan ticari münasebetlerin artış göstermesi ve bu münasebetler sebebiyle şer'î hukukun dışında birtakım ticari örf

ve adetlerin meydana çıkması, karma ticaret mahkemelerinin doğmasıyla neticelendi. Yine Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra oluşturulan ve birtakım adli yetkilere sahip olan idari meclisler nizamiye mahkemelerinin çekirdeğini oluşturmuş ve 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Bu mahkemeler şer'î hukuka göre hüküm veren mahkemeler değildi. Yeni kurulan adli müesseseler şer'îye mahkemelerinin vazife alanını gittikçe daraltmış ve nizamiye mahkemeleri zamanla devletin genel mahkemesi olma vasfına erişmişti.

Tanzimat döneminin en mühim müesseselerinden biri de tanzimat kanunlarını hazırlamak üzere 1838 tarihinde tesis edilen Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye'dir. 1861 tarihinde Meclis-i Ahkâm-ı Adliye ismiyle yoluna devam eden bu müessese, ilga edildiği tarihe kadar kanun ve nizamnamelerin hazırlanması vazifesini icra etmenin yanı sıra, ceza davaları ve idari davaların bidayet ve temyiz mahkemesi konumunda idi. Adli ve idari işlerin birbirinden ayrılması maksadıyla 11 Zilkade 1284 (5 Mart 1868) tarihinde Meclis-i Ahkâm-ı Adliye kaldırılarak Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ile Şura-yı Devlet tesis edildi. 8 Zilhicce 1284 (1 Nisan 1868) tarihinde ise on maddelik Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nizâm-nâme-i Esasisi, bu kısa metinden sonra 27 Şevval 1285 (10 Şubat 1869) tarihinde de divanın teşkilatı ile vazifelerini daha ayrıntılı bir şekilde ele alan Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nizam-nâme-i Dahilisi kabul edildi. Bu gelişmelerle birlikte Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye nizamiye mahkemesi kararlarının temyizi vazifesinin tevdi edilmesiyle Türk hukuk tarihinde ilk defa sistematik bir şekilde temyiz vazifesini icra edecek olan bir müessese doğmuş bulunuyordu¹.

Osmanlı Devleti'nin adliye teşkilatında ortaya çıkan yeni mahkemelerde tatbik edilecek usul kanunlarının çıkarılması biraz zaman al-

¹ Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye dair tafsilatlı malumat için bkz.: ABDURRAHMAN ÂDİL: Mahkeme-i Temyiz, Matbaa-yı Ebu'z-ziya, Konstantiniyye, 1312; SEÇKİN, A. Recai: Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi, Ankara Yarı Açık Cezaevi Basımevi, Ankara, 1967.; ÖZOĞUZ, Nejat: Temyiz Mahkemesi, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1944.; MOL, Gürsel: Türk Hukuk Tarihi Sürecinde Yargıtay, Yargıtay Yay., Ankara, 2004.; AYDIN, M. Akif: "Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye", DİA, C. 9, 1994.; TURAN, Ali: "Divân-ı Ahkâm-ı Adliye: Kuruluşu, Teşkilat ve İşleyişi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

mıştı. Dolayısıyla davaların görülmesi hususunda gerek adli müesseseler gerekse de dönemin hukukçuları ciddi sorunlarla karşılaşmaktaydı². Bu sebeple Divan-ı Ahkam-ı Adliye, 27 Safer 1286 (8 Haziran 1869) tarihinde ceza davalarında kullanılmak üzere bir muvakkat talimatname hazırladı. Usul-i Muhâkemât-ı Cezaiye Kanunu, bu talimattan on sene sonra kabul edildi. Bu çalışmanın amacı da daha evvel gün yüzüne çıkarılmamış olan bu talimatnameyi takdim etmektir. Bu çalışmada evvela nizamiye mahkemelerinde tatbik edilen muhakeme usulleri üzerinde durulacak, akabinde ise mezkur talimatnamenin hukuki niteliğine ve muhtevasına değinilecektir.

II. NİZAMİYE MAHKEMELERİNDE MUHAKEME USULÜ

Bilindiği üzere nizamiye mahkemelerinde hem hukuk hem de ceza davalarına bakılmaktaydı. Bu sebeple nizamiye mahkemelerinin hukuk ve ceza davalarında izlediği muhakeme usullerine ayrı ayrı temas edilecektir.

A. Hukuk Davalarında

Nizamiye mahkemelerinde 1879 tarihine kadar hususi olarak muhakeme usullerini düzenleyen bir kanun çıkarılmamıştı. Ticaret Kanunnamesi'nin kabulünden sonra ticaret davalarında izlenecek usuli kaide-ler için Fransa Ticaret Usul Kanunu'nun tercüme edilmesi suretiyle 1861 tarihinde Usûl-i Muhâkeme-i Ticaret Nizamnamesi hazırlandı³. Bu nizamname, Osmanlı Devleti'nde şer'i yargılama usulünden ayrılan ilk düzenleme olması itibariyle mühimdir⁴. Böylece nizamiye mahkemelerinin hukuk davaları, usul kanununun kabulüne kadar bu kanunname

² Bu dönemdeki ikili hukuk sistemi meselesini aynı anda bünyesinde barındıran ve adli müesseselerin hukuka uyum çabasını gösteren bir hükme ilişkin yapılan çalışma için bkz.: KILINÇ, Ahmet: "Bir Meclis-i Vâlâ Hükümü ve Tahlili", Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, Sa. 1, 2015, s. 15-36.

³ Düstur, I. Tertib, C. I, s. 780-810.; Bu nizamnamenin transkripsiyonu için bkz.: DEMİR, Abdullah: "İlk Usul Kanunu Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin Transkripsiyonu", e-akademi, Sa. 72, Şubat 2008.

⁴ ŞENTOP, Mustafa: "Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü", TALİD, C. 3, Sa. 5, 2005, s. 656.

hükümlerine göre görüldü⁵. 1872 tarihli Mehakim-i Nizamiye Hakkında Nizamname'nin 18. maddesi de hukuk davalarına mahsus bir muhakeme kanunu çıkarılınca kadar Usul-i Muhakeme-i Ticaret Kanunnâmesi'nin bu nizamnâmeye aykırı olmayan hükümlerinin tatbik edileceğini ifade etmişti. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Nizamname-i Dahili'sinin muvakkat maddesi de *"Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin rü'yet edeceği de'âvî hakkında Ticaret Usul-i Muhâkeme Nizâmnâmesi'nin işbu nizâmnâmeye mugayir olmayan ahkâmı mer'iyü'l-icrâ tutulacaktır"* demek suretiyle aynı hükmü devam ettirmişti. Nitekim Ceride-i Mehakim'de neşredilen Mahkeme-i Temyiz kararlarında bu nizamnameye sıklıkla atıfta bulunulduğu görülmektedir⁶. Öyle ki Usûl-i Muhâkeme-i Ticaret Nizamnamesi'nin tatbiki, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu'nun kabulünden sonra bile ticaret mahkemelerinde ve deavi-yi muhtelitede (karma davalarda) devam etmiştir⁷.

⁵ VELDET, Hıfzı: "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", Tanzimat I (içinde), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 198.

⁶ "...diğer hususdan dolayı olan muhasebeleri derdest-i rü'yet olduğu cihetle derece-i evveli mahkemesi hükmünün Usûl-i Muhâkeme Nizâmnâmesi'nin altmışıncı ve yetmişinci maddeleri ahkâmına müracaat olunmaksızın tasdik olunması yolsuz ve usûle muhalif düşmüş..." (Ceride-i Mehâkim, No:7, 7 Rebiülahir 1290 (4 Haziran 1873), s. 54.); "...Usûl-i Muhâkeme Nizâmnâmesi'nin on üçüncü ve on dördüncü maddelerine nazaran sûret-i ilâmın şahs-ı merkûmun ikametgahında teslimi iktiza etmeyerek haricde tesadüf olunur ve kimde dahi bulunur ise yedine itası caiz olup..." (Ceride-i Mehâkim, No:9, 21 Rebiülahir 1290 (18 Haziran 1873), s. 78.)

⁷ YORGAKİ: Usul-i Muhâkemât-ı Hukukiye Kanunu Şerhi, İstanbul, Matbaa-yı Hukukiye, 1329, s. 5.; KENANOĞLU, M. Macit, Ticaret Kanunnâmesi ve Mecelle İşığında Osmanlı Ticaret Hukuku, Lotus Yay., Ankara, 2005, s. 62.; Şentop, Mecelle'nin yargılama usulüne dair "Dava", "Beyyinat ve t-tahlif" ve "Kaza" kitaplarının 1293/1876 tarihinde yürürlüğe girdiğini ifade ederek bu tarihten sonra nizamiye mahkemelerinde Usul-i Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi'nin tatbik edilmemiş olması gerektiğini ifade etmişse de (ŞENTOP, "Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü", s. 156.), neşredilen ilamlara bakıldığında bu tatbikatın devam ettiği açıkça görülmektedir. Hatta kimi zaman Usûl-i Muhâkeme-i Ticaret Nizamnamesi, Usul-i Muhakeme-i Hukukiye Kanunu ile beraber tatbik edilebilmiştir. (KENANOĞLU, a.g.e., s. 96-97, 111.); Mecelle'nin yürürlüğü girmesinden sonra Mecelle hükümleri de mahkemelerde diğer usul kanunlarıyla birlikte tatbik edilmiştir: "...müdde'i-aleyh bulunan merkûm Yorda'nın ikmâl-i muhâkeme zımnında ahiren vukû'bulan da'vete icâbet etmemesi üzerine mahkeme-i mezkûrce merkumun muhâfaza-yı hukukî zımnında bir vekil-i müsavhar ta'yîniyle rü'yet-i da'vâ olunması Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiye Kanunu'nun 140. ve Mecelle'nin 1834. maddeleri icabından bulunmuş iken bu

B. Ceza Davalarında

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra nizamiye mahkemelerinin çekirdeği olarak kabul edebileceğimiz Muhassıllık Meclisleri oluşturuldu. 1864 tarihine kadar farklı isimlerle vazife gören bu meclisler hem idari ve mali hem de adli yetkilere sahipti. Ceza Kanunnamesi'nde düzenlenen bazı suçların muhakemesi burada yapılmaktaydı⁸. Bu meclislerdeki ceza davaları, ceza kanunnamesine göre yürütülüyordu⁹. Hukuk davalarının da nizamiye mahkemelerinde görülmeye başlanmasıyla beraber muhakeme konusunda zorluklar yaşandı. Zira bu dönemde eldeki adli mevzuat ceza kanunundan, Vilayet Nizamnamesi'ndeki beş on maddeden ve soruşturma usullerini gösteren bir iki muvakkat talimatnameden ibaretti¹⁰.

1844 tarihinde genel asayiş sağlamak amacıyla tımarlı sipahiler kaldırılıp yerine Zaptiye Teşkilatı oluşturuldu. 1845'te de İstanbul'da Zaptiye Müşirliği kuruldu¹¹. Zaptiye teşkilatı esas itibarıyla kolluk faaliyetlerini icra etmekteydi. Müşirlikten kısa bir zaman sonra tesis edilen Zaptiye Meclisi ise vilayetlerdeki Meclis-i Kebirlerin işlevini görüyor-

kaideye ri'âyet olunmaması ve...”, "...mahkeme-i mezkûrece tenakuz vukû'nun müsted'îye tefhimiyle Mecelle-i Celîle'nin 1657. maddesi hükmüne tevfikan müsted'î-yi temyiz gelemeyeni beynindeki tevfik eylediği sûretde muhakemeye devam olunmak ve tevfik edemediği sûretde da'vâsının reddine karar verilmek ve bu sûreti yani tevfik edilib edemediğini i'lâmda derç ve tahrir eylemek lazım gelir iken bu noktada tedkikât icrâ kılınmayarak hemân redd-i iddi'âya karar verilmesi yolsuz ve mugayir-i kanun olduğuna ve müsted'inin i'tirâzı dahi şâyân-ı kabul olduğuna binaen Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiye Kanunu'nun 232. ve 241. maddeleri mücebince i'lâm-ı mezkûrun nakzına..." (ARİSDAKİS KASPARYAN, İ'lâmât Tûbresi Yahûd Tefsîr-i Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiye, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul, 1316, s. 461, 472-473.)

⁸ Bu meclislere dair tafsilatlı malumat için bkz.: ÇADIRCI, Musa: Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Ankara, TTK Yay., 1991, s. 208-224.; BİNGÖL, Sedat: Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876), Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2004, s. 51-86.; EKİNCİ, Ekrem Buğra: Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası), İstanbul, Arı Sanat Yay., 2004, s. 126-138.

⁹ EKİNCİ, Ekrem Buğra: Ateş İstidâsı İslâm-Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001, s. 163.

¹⁰ AHMED LÜTFİ, Mir'ât-ı Adâlet yahud Tarihçe-i Adliye-i Devlet-i Aliyye, İstanbul, Matbaa-yı Nişan Berberyan, 1304, s. 180.

¹¹ ÇADIRCI, a.g.e., s. 217-218.

du¹². 11 Receb 1275 (14 Şubat 1859) tarihli irade-i seniyye¹³ ile Zaptiye Meclisi kaldırıldı ve yerine Divan-ı Zaptiye ve Meclis-i Tahkik adıyla iki meclis oluşturuldu. Divan-ı Zaptiye her türlü kabahat ve belli bir dereceye kadar olan cünha suçlarını; Meclis-i Tahkik ise belirli bir derece üzerindeki cünha suçları ile her türlü cinayet suçlarının tahkik ve muhakemesine yetkiliydi. Divan-ı Zaptiye, vazife sahasına giren suçları muhakeme edip gereken hükmü verebiliyordu. Meclis-i Tahkik ise yalnızca suçun tahkikatını ve muhakemesini yapmakta, ceza tayininde bulunma vazifesi Meclis-i Vala'ya bırakılmaktaydı¹⁴. Bu düzenlemenin bizi en çok alakadar kılan özelliği ise Divan-ı Zaptiye ve Meclis-i Tahkik'in yapısına ve muhakeme usulüne dair bir muvakkat nizamnamenin de kabul edilmiş olmasıdır. Bu nizamnamenin mukaddimesi şu şekilde kaleme alınmıştır: *“Derecât-ı mütenevvi'ada olan cerâime müte'allik de'âviyi rü'yet edecek mehâkim ile bunların usûl-i muhâkemelerine dair derdest-i tanzîm olan kavânin-i esâsiye i'lân oluncaya kadar Der-sa'âdet'te cerâimin mahall-i muhâkemesiyle usûl-i muhâkemeye dair tertîb olunmuş olan nizâm-ı muvakkatdır¹⁵.”* 28 maddeden ibaret olan bu nizamname, 1840 tarihinden beri

¹² BİNGÖL, Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiyye Mahkemelelerinin Kuruluş ve İşleyişi 1840-1876), s. 87.

¹³ BOA, İ.MMS., 14-588.; Esasen bu belgede irade-i seniyye tarihi “11 Ca (Cemaziyelevvel) sene (12)75” olarak görülmektedir. Fakat iradenin arz tezkeresinin tarihi 10 Receb 1275 olarak girilmiştir. Dolayısıyla “11 Ca (Cemaziyelevvel) sene (12)75” şeklindeki tarihlendirmenin sehven yapıldığı kanaatindeyiz.

¹⁴ BİNGÖL, Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiyye Mahkemelelerinin Kuruluş ve İşleyişi 1840-1876), s. 90-91.; Meclis-i Vala, bu dönemde kurulmuş olan meclislerin temyiz mercii olarak da görev yapmaktaydı. Vilayet ve sancak merkezlerinde görülen öldürme, yaralama, hırsızlık ve pranga cezasını gerektiren suçlara ilişkin davalar Meclis-i Vala'ya gönderilmekte ve orada görüşüldükten sonra tasdik için Meclis-i Ali-i Umumiye'ye havale edilmekteydi. Kararın kesinleşmesi için de irade-i seniyye gerekiyordu. (SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet: Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868), 2. bs., Ankara, TTK Basımevi, 1999, s. 119.)

¹⁵ Bu nizamname Takvim-i Vekayi'de de 569-572. nüshalar arasında parça parça neşredilmiştir. 1-11. maddeler için bkz.: Takvim-i Vekayi, No:569, 29 Şaban 1275 (3 Nisan 1859); 12-19. maddeler için bkz.: Takvim-i Vekayi, No:570, 4 Zilkade 1275 (5 Haziran 1859); 20-24. maddeler için bkz.: Takvim-i Vekayi, No:571, 5 Zilhicce 1275 (6 Temmuz 1859); 25-28. maddeler için bkz.: Takvim-i Vekayi, No:572, 13 Safer 1276 (11 Eylül 1859); Nizamnamenin transkripsiyonu için bkz.: BİNGÖL, Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiyye Mahkemelerinin Kuruluş ve İşleyişi 1840-1876), EK-II.

şer'îye mahkemelerinden farklı mahkeme ya da meclislerde görülen ceza davaları için kısa da olsa muhakeme usulüne dair hükümler getirmesi itibariyle oldukça mühimdir. Nizamnamenin *usûl-i muhâkemelerine dair derdest-i tanzîm olan kavânin-i esâsiye i'lân oluncaya kadar* şeklindeki ifadesi bize şu hakikati de göstermektedir ki ceza muhakemesi için müstakil bir kanunun hazırlanması uzun bir zaman almıştır. Bu sebeple gerek bu muvakkat nizamnamenin gerekse de çalışmamızın konusunu oluşturan muvakkat talimatnamenin, ceza usul kanununun kabulüne kadar ceza davalarında izlenecek usule dair mühim bir tecrübe oluşturduğu kanaatindeyiz.

Kanaatimizce ceza muhakemesine dair şimdilik ulaşabildiğimiz en mühim belge 27 Safer 1286 (8 Haziran 1869) tarihinde Divan-ı Ahkam-ı Adliye Heyet-i Umumiyesi tarafından bilhassa ceza davalarına ilişkin birtakım soruşturma ve kovuşturma usullerini düzenleyen muvakkat talimatnamedir¹⁶. Çalışmamızın esas konusunu oluşturan bu talimatname aşağıda bilhassa ele alınacaktır. Bu talimatnameden kısa bir zaman sonra 21 Zilkade 1286 (22 Şubat 1870) tarihli Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme¹⁷ kabul edildi. Bu nizamnamenin nizamiye mahkemelerine dair ikinci babının dördüncü faslı, usul-i muhakemata dairdir¹⁸. 21 Ramazan 1288'de (4 Aralık 1871) Dersaâdet Hukuk-ı Âdiye ve Cezâiye Mehâkim-i Nizamiyesinin Teşkilât ve Vezâifine Dair Nizamnâme¹⁹, 1870 tarihli nizamnamenin kendisiyle çatışan hükümlerini ilga etti. 1870 tarihli nizamnamenin muhakeme usulünü düzenleyen kısmı ise yürürlükte bırakıldı. Bu nizamnamenin 22. maddesine göre "*Mehâkim-i cezâiyyenin müzâkerât ve muhâkemâtı ve mesâlihinin sûret-i ceryânı Dersa'âdet ve mülhakâtasının idâre-i muhâkemesine dair fî 21 Zilkade sene 86 tarihiyle neşr olunan nizamnâmenin dördüncü faslıyla Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Nizamnâme-*

¹⁶ BOA, HSD.AFT., 3-46.; Talimatnamenin transkripsiyonu çalışmamızın ekinde verilecektir.

¹⁷ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 688-706.

¹⁸ Usul-i muhakemata dair olan bu kısmın transkripsiyonu çalışmamızın ekinde verilecektir.

¹⁹ Düstur, I. Tertip, C. I, s. 357-361.

si'nin üçüncü faslında muharrer usûl ve kavâide tevfiik olunur." Böylece ceza muhakemesinde usul kanunu kabul edilinceye kadar nizamiye mahkemelerinin ceza kısmında Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabita ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'nin dördüncü faslının ve Divân-ı Ahkâm-ı Adliye Dahili Nizâmnamesi'nin "Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'de mesâlihın sûret-i cereyânı beyânındadır" başlıklı üçüncü faslının tatbik edildiği söylenebilir²⁰. Ceza muhakemesine ilişkin hükümlere duyulan ihtiyaç oldukça fazla olacak ki 21 Zilkade 1286 (22 Şubat 1870) tarihli bir irade-i seniyye ile²¹ Dersaadet ve Mülhakatı

²⁰ EKİNCİ, Ekrem Buğra: Ateş İstidası İslam- Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 163.

²¹ "Atüfetlü efendim hazretleri

Dersa'âdet ve mülhakatı ve idâre-i zabita ve mülkiye ve mehâkim-i nizamiyesine ve me'mûrlarının vezâîfine dair Zabtiye Müşîriyet-i Celîlesi canibinden takdîm ve Şûrâ-yı Devlet Dahiliye ve Adliye Dairelerinin ictimâ'ıyla ta'dîl edilen layiha ve mazbata üzerine şûrâ-yı mezkûr Hey'et-i Umûmiyesi'nden tanzîm olunan mazbata-yı layihanın nüsha-yı mübeyyезesiyle ma'ân arz ve takdîm olundu. Meâlinden müstebân olduğu vechile zikr olunan idâre-i zabitanın vaz'-ı kadîmi mukteziyâtı maslahatca nâkis olduğu halde sâye-i mehâsin-vâye-i hazret-i mülükânede geçen sene icra olunan teşkilâtı sırasında muhâkemât-ı cezaiye için dahi mecâlis-i müte'addide küşâd olunarak nizâmât-ı mukteziyesi bi'l-etrâf derdest-i müzâkere olmasıyla beraber mecâlis-i mezkûre ale't-tevâli îfâ-yı vezâîf ile meşgul olmakda bulunduğu cihetle komisyon-ı mahsûsı ma'rifetiyle mükemmelen yapılacak olan kanunun neşrine kadar ta'limât-ı muvakkate hâlinde merci'-i mu'âmelât olabilecek bir şeyin vücûdı hâlen ve maslahaten enseb ve evlâ görünerek layiha-yı mebhûsenin usûl-i muhakemeye müte'allik olan mevâdı kabul ve tasdîk kılınmış ve meclis-i idareye dair olan ikinci faslın on altıncı maddesinde meclisin umûr-ı mülkiye ve maliyeye müte'allik rü'yetine me'mûr olduğu hususât hakkında vereceği kararlar müşîrlik makamından tasdîk olunmadıkça icrâ olunamayacağı muharrer olup egerçi umûr-ı külliye-i idareden Zabtiye Müşîrliği mes'ûl olmak hasebiyle kâffe-i icrâatın meclis-i idarece karar-gîr olmadıkça meydana konulmaması lazım gelmez ise de bazı mevâdd-ı mahsûsa-yı esâsiyede meclisin inzimâm-ı rey ve müzâkeresi hasbe'l-kâ'ide muktezi olduğuna göre müşîrlik makamının meclis-i idare kararlarını tağyir ve kabulde tahyîri olamayacağından meclis-i idarece verilen kararların müşîrlik makamının tasdikiyle icra kılınması ve tasdîk olmayan kararların beyân-ı esbâbiyesiyle icâb-ı maslahata göre icra edilmesi ve seksen birinci maddede ta'yîni gösterilen da'vâ vekillerinin muhassenatına mebni mutlaka teba'a-yı Devlet-i Aliyye'den olması sûretleri tercih olunmuş ve seksen beşinci maddede gösterilen şahidlerin tahlifî maddesi mezkûr kanunun tertibi sırasında bi'l-mütâla'a bir esasa rabt olunmak üzere layihadan çıkarılmış ve teftiş dairesinin de'âvi-i hukukiye icrâatına kemakân me'zûniyeti ve fenârsız eşhâsın temyiz-i ahvâlini mübeyyin olan yirmi üçüncü ve kırk üçüncü maddeler ahkâmı dahi bi'l-mütâla'a tashîh ve taslîh edilmiş

İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'nin muhakeme usulüne dair olan kısmının, Usul-i Muhakeme-i Cezaiye Kanunu'nun neşrine kadar muvakkat surette olmak üzere ceza davalarında kullanılmasına karar verildi. Dikkat edileceği üzere, naklettiğimiz bu irade-i seniyye tarihi ile söz konusu nizamnamenin iradesinin çıktığı tarih aynıdır. Bu da gösteriyor ki nizamnamenin bu kısmının ceza davalarında kullanılmasının ayrıca vurgulanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'nin usul-i muhakemata dair hükümleri 72. ile 98. maddeler arasında düzenlenmiştir. Elbetteki bu kadar kısa bir düzenleme içinde ceza muhakemesinin kamilen düzenlendiği söylemek mümkün değildir. Burada yalnızca muhakeme esnasında dikkat edilecek hususlar ele alınmıştır. Soruşturma esnasında dikkat edilecek hususlar burada yer almamaktadır. Bu hükümler çalışmamıza konu olan talimatta yer almaktadır. Böylelikle bu muvakkat talimatname ile Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'nin muhakeme usulüne dair olan kısmı bir nebze de olsa birbirini tamamlar niteliktedir. Yine de her iki metin oldukça kısadır ve ceza muhakemesinin tüm yönlerini ele almaktan uzaktır.

olduğundan zıkr olunan layihanın mehâkime müte'allik kısmı Usûl-i Muhâkeme-i Cezaiye Kanunu'nun neşrine kadar sûret-i muvakkatede olmak ve diğer maddeleri idarece düstûrül-amel tutulmak üzere icra-yı iktizasının müşîriyet-i müşarü'n-ileyhaya havalesi tezekkür olunup mütâla'ât-ı vâk'ıs icâb-ı maslahata muvafık görünmüş ise de ol bâbda her ne vechile emr û fermân-ı cenâb-ı padişahi şeref-sünûh ve sudûr buyrulur ise ana göre hareket olunacağı beyânıyla tezkire-i senâveri terkîm kılındı efendim fî 20 Zilkade sene 286."

"Ma'rûz-ı çâker-i keminelidir ki

Hâme-pirâ-yı ta'zîm olan işbu tezkire-i samiye-i asafâneleriyle evrak-ı ma'rûza manzûr-ı me'âli-mevfûr-ı hazret-i mülûkâne buyrulmuş ve tezekkür ve istizân olduğu vechile mezkûr layihanın mehâkime müte'allik kısmı zıkr olunan kanunun neşrine kadar sûret-i muvakkatede olmak ve diğer maddeleri idarece düstûrül-amel tutulmak üzere icra-yı iktizasının müşîriyet-i müşarü'n-ileyhaya havalesi şeref-sünûh ve sudûr buyrulan emr-i irade-i seniyye-i hazret-i şehinşahi mantûk-ı celilinden olarak evrak-ı merkûme yine savb-ı sami-i sadaret-penahilerine i'âde kılınmış olmağla ol bâbda emr û fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir fî 21 Zilkade sene 86." (BOA, İ.DH., 1295-101735.)

27 Cemaziyelahir 1296 (18 Haziran 1879) tarihli Mehâkim-i Nizâmiyenin Teşkilâtı Kanun-ı Muvakkati ile nizamiye mahkemelerinin teşkilatında mühim yeniliklerin yapılmasının yanı sıra, hukuk ve ceza davaları için usul kanunları kabul edilerek mühim bir eksiklik bertaraf edilmiş oldu. Böylelikle hukuk davaları için 2 Receb 1296 tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Hukukiye Kanun-ı Muvakkati, ceza davaları için de 5 Receb 1296 tarihli Usûl-i Muhâkemât-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkati kabul edilerek yürürlüğe girdi. Her iki kanun da büyük ölçüde Fransız usul kanunlarından istifade edilerek hazırlanmıştır²².

III. DİVAN-I AHKAM-I ADLİYE'NİN CEZA DAVALARI İÇİN TANZİM ETMİŞ OLDUĞU MUVAKKAT TALİMATNAME

Muhakeme usulüne ilişkin gelişmelerden sonra Divan-ı Ahkam-ı Adliye'nin ceza davaları için hazırlanmış olduğu muvakkat talimatname-nin hukuki niteliği, ehemmiyeti ve muhtevası bilhassa ele alınacaktır.

A. Talimatnamenin Ehemmiyeti ve Hukuki Niteliği

Kanaatimizce Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'ndan evvel hazırlanmış olan 27 Safer 1286 (8 Haziran 1869) tarihli bu talimatname oldukça mühimdir. Zira henüz hususi bir muhakeme usulünün kabul edilmediği bir zamanda soruşturma ve kovuşturmanın ne şekilde yapılacağı meselesi tam manasıyla muayyen değildi. Böylelikle kısa da olsa bu işlere dair bir metnin kabul edilip tatbikata konulması büyük bir eksikliği gidermiş olmalıdır. Bu talimatname, o dönemde ceza muhakemesinin safhaları olarak telakki edilen "taharriyat", "tahkikat", "takibat", "muhakemat" ve "icraat"²³ konularının ekseriyetine ilişkin hükümler ihtiva etmektedir.

²² Veldet, "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", s. 198-199.; CİN, Halil: "Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri", 150. Yılında Tanzimat (içinde), TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 28-29.

²³ Hasan Edib, bu safhaları şöyle tarif etmiştir: "Taharriyat; vukû'ı istihbâr edilen bir fi'il-i memnû'nun delâil ve emârâtını cem' etmek ve kanunen cürm teşkil edip etmediğini tedkik eylemektir. Ta'kibât; vukû'ı ve kanunen cürm teşkil eylediği ta'ayyün eden fi'ilin kim tarafından ikâ' edilmiş olduğunun keşf ve fâ'ilini ta'kib ve derdest etmek mu'âmelâtıdır. Tahkîkât; fi'il-i memnû'nun, ta'kib ve derdest edilen şahıs tarafından ikâ' edilmiş olduğunun izhârı için şühûd istimâ'ı, delâil-i cürmiyenin takdîr ve tedkiki, mahall-i vak'ayı keşf ve mu'âyene ve emsâli mu'âmelât-ı mütedâiredir. Muhâkemât; Tahkîkât neticesinde elde edil-

Muhtevasını ele alacağımız bu talimattan, Ali Şehbaz'ın *Usûl-i Cezâiye* eseri sayesinde haberdar olunmuştur²⁴. Ali Şehbaz'ın ifadesine göre Mahkeme-i Temyiz'in tesisinden sonra Ceza Dairesi namına, ceza davalarında kullanılmak üzere usuli kaideleri muhtevi muvakkat bir talimatname düzenlenmiş ve mahkemelere gönderilmişti. Müellife göre sınırlı bir talimat olan söz konusu düzenleme birçok eksiklik barındırdığı gibi, mahkemeler bu talimata muvafık hareket etmemişti²⁵.

Ceza muhakemesine ilişkin böyle bir düzenlemenin Divân-ı Ahkâm-ı Adliye tarafından hazırlanmış olması oldukça ilginçtir. Ali Şehbaz'ın verdiği malumata atıfta bulunan Seçkin, *Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi* eserini kaleme aldığı dönemde bu talimatı görmeksizin bir takım değerlendirmelerde bulunmuştu. Müellife göre Ali Şehbaz'ın bahsini ettiği bu talimat, Divan-ı Ahkam-ı Adliye'nin Mahkeme-i Temyiz'i için düzenlenmiş olmalıydı. Zira Mahkeme-i Temyiz'in müstakil bir mahkeme olduğu teşkilat kanunundan altı gün sonra ceza davaları için usul kanunu kabul edilmişti. Dolayısıyla sadece altı gün için tatbik edilmek üzere böyle bir talimatın hazırlanmış olması makul gözükmemektedir. Yine müellife göre Mahkeme-i Temyiz'in böyle bir talimat hazırlamasının hukuki dayanağı da yoktu. Zira ne Nizamname-i Esasî'de ne de Nizamname-i Dahilî'de Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ye verilen böyle bir yetki vardır²⁶. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Heyet-i Umumiye-

miş olan delâilin yeniden takdîr ve tedkiki sûretiyle bir fi'il-i memnû' edilmiş olup olmadığını, olmuş ise fâ'il denilen şahıs tarafından icrâ edilip edilmediğini ta'yîn etmek ve bundan sonra da kanunen mu'ayyen olan cezayı tahdîd eylemek gibi husûsât, muhâkemât safhasını teşkil eder. İcrâat; Cürm-i vak'adan dolayı kanunen ta'yîn ve mahkemece hükm ve tahdîd edilmiş olan cezayı ve bu cezaya müte'allik ahkâmı tatbik eylemekdir ki, bu cezanın tatbikiyle nev'emâ emniyet-i umûmîye i'âde ve irtikâb-ı cerâime mütemâyil olanlara bir ders-i intibâh irâe edilmiş olur." (HASAN EDİB, Jandarmanın Vezâif-i Adliyesi, İstanbul, Necm-i İstikbâl Matbaası, 1329, s. 88-89.)

²⁴ Bu eserde söz konusu talimat kısaca zikredilmektedir. Bu muvakkat talimatın varlığını öğrendikten sonra heyecanlı bir şekilde talimat metnine ulaşmaya çalıştım. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri çalışanlarının da yardımlarıyla metin dijital ortama aktarıldı. Bu hususta kendilerine müteşekkirim.

²⁵ ALİ ŞEHBAZ: *Usûl-i Cezâiye*, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1310, s. 10.; Bu ifadeleri aynı şekilde Ali Galib de nakletmektedir. Bkz.: ALİ GALİB: *Müdde'umûmî*, Mahmud Beg Matbaası, Dersaadet, 1330, s. 36.

²⁶ Seçkin, a.g.e., s. 23.

si'nce²⁷ hazırlanan bu talimatın hukuki dayanağının bulunmadığı kanaati isabetlidir. Bununla birlikte söz konusu dönemde çıkan kanun ve nizamata ya Şura-yı Devlet'çe hazırlandıktan sonra ya da başka bir müessesteden hazırlanan taslağın Şura-yı Devlet'çe tetkik edilmesinden sonra tasdik için padişaha arz edilirdi²⁸. Bu talimatın Şura-yı Devlet'in tetkikinden geçtikten sonra yürürlüğe girip girmediği hususlarına dair bir malumat yoktur. Ayrıca tetkiklerimize rağmen açık bir şekilde bu talimatnameye dayandırılan ya da bu talimatnameden bahseden herhangi bir vakaya tesadüf edilmemiştir. Divan-ı Ahkam-ı Adliye Heyet-i Umumiyesi tarafından hazırlanan bu talimatın ne zamana kadar tatbik edildiğine dair bir malumat da elde edilememiştir. Kanaatimizce, bahsi geçen talimat ve Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabita ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme'nin muhakeme usulüne dair olan kısmı, en azından Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nun kabulüne kadar tatbik edilmiş olmalıdır.

Çalışmanın başında, Tanzimat dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin hızlı bir kanunlaştırma sürecine girdiğini ve birçok hukuki düzenlemenin iktibas edildiğini belirtmiştik. Bu noktada Divan-ı Ahkam-ı Adliye'ce hazırlanan muvakkat talimatnamenin menşeinin ne olduğu sorusu akla gelmektedir. Bu hususta gerek talimatnamenin muhtevasında gerekse de arşiv kayıtları ile basılı eserlerde herhangi bir malumat elde edilememiştir. Talimatnamenin, tatbikatta zamanla ortaya çıkan sorunlar, ihtiyaçlar ve edinilen tecrübeler üzerine bina edilmiş olması mümkündür. Bir diğer taraftan Tanzimat döneminde adli teşkilatın büyük ölçüde Fransız adliye teşkilatına göre teşekkül ettirilmesi²⁹ ve yine tali-

²⁷ Divan-ı Ahkam-ı Adliye Heyet-i Umumiyesi, divanda bulunan dairelerin birleşmesinden oluşan bir meclistir. Dairelerde dava hakkında yapılan müzakereler neticesinde "tesavi-yi ârâ" (oylarda eşitlik) çıktığı hallerde bu dava Heyet-i Umumiye'de görülürdü. Ayrıca ısrar (direnme) kararlarının temyiz edilmesi halinde de temyiz incelemesini Heyet-i Umumiye yapardı. Bu heyet günümüz Yargıtay Genel Kurulu'na benzetilebilir.

²⁸ GEDİKLİ, Fethi: Şura-yı Devlet: Belgeler, Biyografik Bilgiler ve Örnek Kararlarıyla, 2. Bs., İstanbul, Oniki Levha Yay., 2018, s. 427.

²⁹ CEVDET PAŞA: Ma'rûzât, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980., s. 198.

matnamenin çıktığı dönemde yürürlükte bulunan 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanıp yürürlüğe girdiği³⁰ hakikati göz önünde bulundurulduğunda, talimatnamenin Fransız menşeli olması da muhtemeldir.

B. Talimatnamenin Muhtevası

Bu talimatname modern kanun tekniğiyle hazırlanmamış, hükümlerine madde numarası verilmemiştir. Fakat her paragraf başınının numaralandırılması yoluna gidilirse talimatnamenin bir mukaddime ile 39 maddeden oluştuğu söylenebilir. Mukaddimede talimatın hazırlanma gerekçesi izah edilmektedir. Buna göre emniyet-i umumiyenin muhafazası, kanun ve nizamnamelerin iyi bir şekilde tatbik edilmesine bağlıydı. Bu hususu muhafaza etme vazifesi de münhasıran hükümete aitti. Devletin bekası yalnızca kanun ve nizamnamelerin kuvvetli bir şekilde icra edilmesi ile sağlanabilirdi. Suçluların muhakeme neticesinde hak ettikleri cezaya çarptırılmaları gerekmekteydi. Bu sebeple suç işlenmesinden sonra hükümet memurlarının gerekli tahkikatı yapıp meseleyi en kısa zamanda açığa kavuşturması mühimdi. Böylelikle insanların haklarında hüküm bulunmadan tutuklu kalmaları ve hak sahiplerinin senelerce bu işlerin peşinde koşmaları engellenebilirdi. Muhakeme usulüne dair hususi düzenlemenin müzakere aşamasında bulunmaktaydı; ancak bu düzenlemenin tamamlanıp yürürlüğe girmesinin zaman gerektirmesi sebebiyle böyle bir talimat hazırlanmıştı. Dolayısıyla bu talimat, muhakeme usulüne ilişkin nizamatin hazırlanmasına kadar icra edilecekti. Böylelikle gerek suçluların gerekse de bundan zarar görenlerin haklarının muhafazası arzulanmıştı.

1. Suçun Meydana Gelmesinden Sonra Yapılacak Olan İşlemlerde Görev Alanlar

Talimatnamenin hemen başında zabtiye ve mülkiye memurlarının bir suçun meydana gelmesinin akabinde riayet edecekleri hususlar ele

³⁰ TANER, Tahir: "Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku", Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s. 230.; Veldet, "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", s. 198.; BOZKURT, Gülnihal: Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi, 2. bs., TTK Basımevi, Ankara, 2010, s. 100-101.; GÖKCEN, Ahmet: Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, İstanbul, 1989, s. 14.

alınmaktadır. Buna göre ashab-ı cürmün (suçlu kimselerin) aranıp derdest edilmeleri zabıta ve mülkiye memurlarının vazifesi iken, bunların işledikleri ve merkez-i sübuta getirilmiş (ispatlanmış) suçlara ilişkin kanunen ve nizamen gereken cezaya çarptırılmaları ise mahkeme ve meclis memurlarının vazifesi idi. Bu sebeple gerek arama ve yakalama işini icra eden zabıta ve mülkiye memurlarının ve gerekse de muhakeme işini icra edenlerin bi-cürm (suçsuz) ve bi-günah kimselerin sehven veya başka bir cihetle haksız yere cezalandırılmaması ve yine suçlu kimselerin de cezasız kalmamaları için vazifelerini azami bir dikkatle ifa etmeleri gerekmektedir. Adam öldürme, yaralama, gasp vesair cinayet suçları ile ızzar-ı amme (kamu zararı) ve ihlal-ı nizam-ı belediye hallerinin meydana geldiği hükümetçe haber alındığı anda derhal mütecasiri (ihlale kalkışanı) aranarak olayın ne şekilde gerçekleştiği deliller, güçlü emareler ve yapılan ihbarla birlikte tahkik edilecektir. Yine meydana gelen cinayet ve cünha suçlarından dolayı zarar görüp de herhangi bir iddiada bulunmayanlar ile olaya dair malumatı olanlar ve güvenilir kişilerden de malumat istenebilecektir.

Suçla ilişkin delil ve emarelerin zamanaşımı sebebiyle yok olması için suçlu kimseleri aramaya ve derdest etmeye ve suçla ilişkin tetkikat ve tahkikatı yapmaya memur olanlar vazifelerini süratle yapmaya itina gösterecektir. Bir suç işlendiğini görüp veya haber alıp da vazifesini ihmal eden memur kanunen mesul tutulacaktır.

2. Delillerin Elde Edilmesi ve Muhafazası

Muvakkat talimatnameye göre hükümetçe bir mahalde cinayet veya cünha suçu işlendiğinin haber alınması halinde zabıta memurları olay mahalline gelerek meseleyi keşf ve tahkike girişecektir. Burada ilk iş olarak mazlum ve mutazarrır olanların davası zabt olunduktan sonra yaralı bulunanlar var ise bunlar derhal hanesine, hanesi olmadığı ve hastane bulunmadığı takdirde de mahfuz bir yere kaldırılacaktır. Olay mahallinde veya civarında bulunan kimseler sorgulamaya tabi tutularak olay mahalli dikkatlice kontrol edilip edinilen ve müşahede olunan malumat, mesele hakkında tanzim edilecek jurnale kaydedilecektir. Katl (adam öldürme) söz konusu ise maktulün cesedi ve sadece yaralama söz konusuysa da yaranın kendisi dikkatlice muayene edilecektir. İlgili ma-

halde cerrah veya tabip varsa ceset ve yaralar onlara da gösterilerek yaraların cinsi, şekli, derinliği, bunların maktul veya yaralının neresinde yer aldığı, vücutta başka yara bere olup olmadığı ve ne çeşit alet ile yarının gerçekleştiği gibi hususlar tafsilatlı bir şekilde jurnale ilave edilecektir. Suçta kullanıldığı düşünülen gerek olay mahallinde ve gerekse de şüpheli görülen şahıslarda bulunan her türlü silah ve diğer eşya mahkemeye ibraz edilmek üzere zaptedilecektir.

Gerek meydana gelen suçtan zarar gören ve gerekse de bu suçta doğrudan doğruya parmağı olan, ona iştirak eden, suçluyu ve hükümete teslim edilmesi gereken eşyayı sakladıkları düşünülen ve suçlunun dostu ve zarar görerin düşmanı bulunduğu haber verilen şahısların hanelerinde usule uygun olarak arama yapılacak ve bahsi geçen kişiler usule uygun olarak sorguya çekilecektir.

İnkâr olunan katl, yaralama, gasp ve hırsızlık suçlarında failin gecelediği ya da yatak olarak kabul ettiği veyahut kaçıp saklandığı mahaller aranacaktır. Zira bazen buralarda üzerinde kan bulunan her türlü yaralayıcı alet, taze atılmış tüfek ve tabanca ile gasp edilmiş eşyanın tamamı ya da bir kısmı bulunabilir. Yine bu mahallerde suçta delalet eden bazı evrak dahi bulunabilir. Ayrıca bu tür olaylarda şüphelinin elbisesi üzerinde de kan lekesi olabilir. Bu sebeple bahsi geçen mahallerin aranmasında, şüphelilerin sorguya çekilmesinde, üzerlerinin muayene edilmesinde ve bulunan belgelerin tetkikinde gevşeklik ve ağırdan alma söz konusu olmamalıdır.

Zehirlenme vakalarında zehirlenen kimsenin vücudunda önceden ve sonradan müşahade olunan belirtiler tahkik edilerek gerek o esnada gerekse de hastalığı zamanında vücuttan atılan maddeler ilgili mahalde tabib veya sair ehl-i hibre (bilirkişi) bulunduğu halde onlara, bunlar bulunmadığı takdirde de en yakın yerde bulunan hekime muayene ettirilecektir. Yine zehirlenen kişiye zehrin kimin tarafından ve ne şekilde yedirilip içirildiği, kim tarafından temin edildiği tahkik edilerek zehrin ne tür eczadan ibaret bulunduğu mümkün mertebe tetkik edilecektir.

Darp, zehirlenme ve yaralama ile katl olunan kimselerin ekserisi derhal ölmeyip olaydan birkaç gün veya birkaç saat sonra kadar hayatta olduklarından o sırada komşularından ve tanıdıklarından gidip görenle-

rin katli hikaye etmeleri mümkündür. Katli ve katili görüp haber veren olmadığı takdirde vefattan evvel meseleyi maktulden dinleyenler var ise onların ifadeleri jurnale kaydedilecek ve o sözlerin söylendiği esnada maktulün akıl ve şuurunun yerinde bulunup bulunmadığının tahkik ve tetkikine azami derecede itina gösterilecektir.

Maktulun yaralıyı silahlarla veya başka bir aletle, zehirlenerek, boğularak ya da asılarak ölmesi hallerinde evvela keşif ve muayenesinin yapıp belgesinin tanzim edilmesi ve ayrıca tabip ya da cerrah tarafından hazırlanan raporun ita edilmesi gerekir. Bu işlemler yapılmadan maktulün defnedilmesi caiz görülmemiştir. Maktulün cesedenin keşif ve muayeneye tabi tutulmaksızın defni halinde imam ve muhtarın mesul tutulacağı ikaz edilmiştir. Katlin gerçekleştiği yerde hakim, tabip veya cerrah bulunmazsa ve bunların civar yerlerden getirilmeleri hususu söz konusu olursa maktulün cesedi orada bulunan hükümet memurları ile ehl-i vukuf kimseler marifetiyle muayene edildikten sonra defnedilebilecektir. Bu halde muayene işini ifa edenler gördükleri ve anladıkları hususları mühürlü ve imzalı varaka ile beyan edecektir.

Maktul boğazı sıkılarak veya asılarak katil edilmiş ise boynunda ip, tırnak ve parmak eseri (iz, işaret) gibi bulguların olup olmadığına dikkat edilmelidir. Yine 1183aktulün boğulduğu veya asıldığı yerde boğmaya ve asmaya müsait aletlerin bulunup bulunmadığı, bulunmuşsa bunların ne olduğu ve olay mahallinin insanın asılmasına müsait olup olmadığı gibi hususlar etraflıca tahkik edilecektir.

Hırsızlık suçu söz konusu olduğunda hırsızın eşya çaldığı mahalle ne şekilde, ne taraftan, gece veya gündüz hangi saatte girdiği; duvar çıkıp kapı ve sair şey kırıp kırmadığı ya da duvarı merdivenli veya merdivensiz aşip aşmadığı; girişine ve çıkışına delalet eden bir eser bırakıp bırakmadığı, bırakmış ise bunların ne olduğu ve ne şekilde bulunduğu; olayda kendisine yardımcı olanların ve silahlarının bulunup bulunmadığı; olay birkaç kişi tarafından gerçekleşmiş ise içlerinden bazılarının meskene girmeyip de sokakta kolculuk yapıp yapmadıkları ve ne şekilde hareket ettikleri hususları etraflıca tetkik edilecektir. Ayrıca çalınan eşyanın cinsi, miktarı ve kıymeti de tahkik edilmelidir.

Karine ve emareler ile bir cinayet veya cünha suçu işlediği anlaşılan suçluların suçtan evvelki ve sonraki hallerinin tetkiki de istenmiştir. Bilhassa şahsi ve ailevi maişetleri ile servet durumları ve yine suçtan evvelki ve sonraki sarfiyatları gerek kendilerinden gerekse de malumat sahibi kimselerden sorulacaktır.

Cebren ve iğfalen ırza geçme suçunun gerçekleştiği iddia edildiğinde şüpheli tarafından gerçekten de cebir, iğfal (kandırma, aldatma) ve ihafe (korkutma, tehdit etme) gibi bir muamelenin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği; cebir kullanılmasının hal ve mevki itibariyle mümkün olup olmadığı; cebre maruz kaldığını iddia edenin üzerinde kan, yırtık ve yara gibi cebir alametlerinin bulunup bulunmadığı; müddei tarafından bu fiile karşı mukavemette bulunulup bulunulmadığı ya da yardım çağırmasının mümkün olup olmadığı ve bu imkanlara müracaat etmenin mümkün olması halinde bu yollara müracaat edilip edilmediği ve bu yollara müracaat edilmemişse buna neyin sebep olduğu; fiile mukavemet edildiği halde failin müddeiye galebe çalmaya muktedir olup olmadığı; bu fiilde faile şeriklik edenin olup olmadığı hususları hızlıca ve tafsilatlı bir şekilde tahkik edilmelidir. Ayrıca tarafların yaş, ahlak, sabıka ve alışkanlıklarının da tahkik ve tetkiki yapılacaktır. Bu fiil bir kıza karşı gerçekleştirilmişse bekaretinin bozulup bozulmadığını ve bozulmuşsa ne zaman bozulduğunu ortaya çıkarmak için derhal ebe veya ehl-i hibreden olan bir kadına muayene yaptırılacaktır. Rüşt çağına gelmiş kadının kaçırılması halinde de bu işlemler yapılacaktır.

Yukarıda bahsini ettiğimiz yaralama, ölüm, zehirlenme, boğulma, asılma ve ırza geçme gibi vakalardan sonra yapılması emredilen hükümler adli tıp tarihimizi yakından alakadar etmektedir. Talimatnamenin ilanından sonra bahsini ettiğimiz vakalarda gereken raporların düzenlenmemiş ya da eksik düzenlenmiş olması, temyiz safhasında göz önünde bulundurulmuştur³¹. Talimatnamenin bu hususlarda getirmiş

³¹ Buna dair örnekler için bkz.: BİNGÖL, Sedat: "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemele-ri'nde Adli Tıp Uygulamaları", XV. Türk Tarihi Kongresi, C. 4, II. Kısım, Ankara, 11-15 Eylül 2006, s. 1359-1362.; Bingöl bu kıymetli çalışmasında, naklettiği adli tıp uygulamalarının dayandığı normatif bir düzenlemeye rastlamadığını ifade etmektedir. Kanaatimizce çalışmamıza konu olan bu muvakkat talimatname, müellifin

olduğu hükümler, 1879 tarihli Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nda dahi bu açıklıkta ve ayrıntıda düzenlenmemiştir.

3. Sorgulama Sırasında Yapılacak İşlemler

Talimatnameye göre her neviden suçun hangi senenin hangi ayında ve gününde ve gece veya gündüz vakitlerinde gerçekleştiği tahkik edilecektir. Zabıta memurları vazifelerinin ehemmiyeti icabınca suçta dair her nevi delil ve emareyi dikkatli bir şekilde arayıp tahkik etmelidir. Suçtan evvel, suç sırasında ve suç sonrasında meydana gelen ve muhakemeyi kolaylaştıran her türlü vakanın etraflıca araştırılıp tetkik edilmesi ve bu hususların varakaya tafsilatlı bir şekilde yazılması gerekir. Tahkikat sırasında mevcut ve vakaya vakıf kimselerden icap edenlerin malumatlarına müracaat edilmek üzere bunların isim ve şöhretleri zabta geçirilecek ve bunlara imzalatılan ve mühürlenilen tahkikat varakası hükümete teslim edilecektir. Yine zabıta memurları, şübhe-i kaviyye (kuvvetli şüphe) altında bulunan şahısların tevkifine (tutuklanması) de girişeceklerdir. Zabıta tarafından usulüne muvafık olarak gerçekleşen muamelelere dair olan jurnal hükümet tarafından Meclis-i Temyiz'e havale edilecektir.

Müstantik (sorgu hakimi), istintak (sorguya çekme) vazifesini, mümeyyizlerinden birinin ve zaptiye zabitanından veya teftiş memurlarından bir zatın mevcut bulunması suretiyle icra edecektir. Bu sırada açık ve herkesin anlayabileceği ifadeler kullanılıp varakanın soru bulunan tarafının altı her defasında mümeyyiz ve zabıta veya müfettiş tarafından imzalanacak ve mühürlenecektir. Varakanın cevap hanesi ise mücrim veya diğer istintak edilen şahıslara okunduktan sonra bunlara imzalatılacak ve mühürlenecektir. İmza ve mühürden imtina edildiğinde bunun sebebi gösterilerek istintakta bulunan mümeyyizin ve zabıta veya müfettişin isimleri varakanın üst tarafına yazılacaktır.

Bir suçun müşterek failleri bulunur ise bunları sorgusu evvela münferiden yapıp icabında yüzleştirme yapılacaktır. Cinayet suçu işleyenlerin gerek tutuldukları gerekse de hükümete gönderilecekleri esna-

naklettiği adli tıp uygulamalarının hangi normatif düzenlemeye dayandığı meselesini açığa kavuşturmaktadır.

da ifadelerinin birbirleriyle birleşmesine fırsat bulmamaları gerekir. Bu hususa dikkat edilmesi, zabıta memurlarının mühim bir vazifesidir. Yine müşterek faillerin müzakere ve ittifaka fırsat bulamamaları için farklı mahallerde tutulması ve birbirleriyle görüştürülüp konuşturulmamaları gerekir. Bu hükümlere muhbirlerin istintakında da riayet edilecektir. Muhbirlerin istintakına, söyleyeceği şeyleri doğru söyleyeceklerine dair kendi mezhep ve ayinlerine göre kitapları üzerine yemin ettirildikten sonra başlanacaktır. Birden fazla muhbirin olması halinde bunlara sorulacak soruların cevapları bir günde tamamlanamayacak durumda ise içlerinden bazılarının sorulara vakıf olup verdikleri cevapları diğer muhbirlere aktarmaması için tasavvur olunan sorular bir günde cevaplanacak nitelikte hazırlanacak ve kalan kısımlar bu şekilde diğer günlere bırakılacaktır.

Zanlıların, muhbirlerin ve soruşturma esnasında dinlenen kimse-lerin yaşları ve karakterleri mazbata ve istintaknamede açıklanacaktır. Ayrıca mahpus ve tutukluların hangi tarihte ve ne surette tutuldukları, mazbataların altına ve istintaknamelerin üst tarafına yazılacaktır.

Sorgusu alınan şahıs, suç esnasında olay mahallinde bulunmadığını ya da gerçekleşen suça herhangi bir dahlinin olmadığını, ithamına yönelik delilleri bertaraf eden her türlü uygun delille ispat edebilir. Böyle bir durumda müstantik, derhal istintaknamenin altına bir fezleke hazırlayıp fezlekenin altına kendisi ve istintakta bulunan diğer görevlilerle birlikte mühürletecek ve şahsın tahliye edilmesini ilgili makamdan isteyecektir. Yine şahıs hakkında bazı şüpheler hasıl olursa, istenildiğinde anda meydana çıkılması kaydıyla kefalet ile de tahliye yoluna gidilebilecektir. Fakat kuvvetli şüphe bulunması halinde zanlının sorgusu tutuklu olarak gerçekleştirilecektir.

Sorgulama esnasında zanlının haklarının da muhafaza altına alındığı görülmektedir. Buna göre müstantikin vazifesi sorgulanan şahsın ithamdan ve hakikati ortaya çıkarmaya çalışmaktan ibarettir. Bu sebeple sorgu sırasında zanlıya baskı ve şiddet uygulanmayacağı gibi; tehdit, kandırma ve herhangi bir vaad suretiyle ithama da kalkışılmayacaktır. Zanlının ithamlara dair delil ve ifadeleri ağzından çıktığı gibi kaydedilecektir. Bu kaideler şerikler ve malumat elde edinilen diğer kimselerin

sorgusunda da caridir. Başka bir devlet tebaasından olan şahsın sorgusunda ve muhakemesinde konsolosluk tercümanı da hazır bulundurulacaktır.

Talimatnameye göre, gerek zanlılara gerekse de muhbirlere ilişkin bir kısım malumatın dikkatli ve doğru bir şekilde istintiknameye geçirilmesi gerekmektedir. Buna göre müstantik bahsi edilenlerin isim ve şöhretlerini, doğum yerlerini, ikametgahlarını, hangi mezhep ve milletten olduklarını, vatandaşlıklarını, çoluk çocuklarının olup olmadığını, hal ve mesleklerini, suçlu ve mağdur arasındaki münasebeti bu hükme uygun olarak izahlı bir şekilde kaydedecektir. Ayrıca suçlunun işlediği fiil, ele geçirildiği mahal, kendisini bu suçu işlemeye sevk eden sebepler, üzerinde mağdurla giriştiği mücadeleyi ortaya koyan bir alametin olup olmadığı, hanesinde bulunan silah, eşya ve evrakın cinsi, maddi durumu, sabikalı olup olmadığı ve sabikalı ise işlediği suçun türü, hangi tarihte gerçekleştiği ve bu suçtan dolayı ne miktarda ceza aldığı gibi hususlar da istintiknameye yazılacaktır. Zanlının lehinde veya aleyhinde beyanda bulanacak şahısların maddi durumları, zanlıyla bir münasebet veya yakınlıklarının olup olmadığı ve tahkikata konu olan mesele üzerinde menfaatlerinin ya da zararlarının bulunup bulunmadığı da kayda geçirilecektir.

Talimatname, aile içerisinde meydana gelecek öldürme ve yaralama suçlarında yapılması gereken işlere de bilhassa değinmiştir. Buna göre aile içinde gerçekleşen bu tür suçların örtbas edilmesi muhtemeldir. Böyle bir vaka komşuların ihbarı veya başka bir kuvvetli delille ortaya çıkmazsa söz konusu aile, yemin ettirildikten sonra yukarıda bahsettiğimiz usule göre sorgulanacaktır.

Daha evvel bahsi edilen kaidelere uygun olarak yapılacak istintaknamenin fezlekesinin üst tarafına suçun türü, tarafların isim ve şöhretleri, tabiiyetlikleri ve zanlının mahpus olup olmadığı yazılacaktır. Bundan sonra fezleke bent bent kaleme alınacaktır. Fezlekenin birinci bendinde varsa şikayetçinin dilekçesinin meali ve zabıta tarafından hazırlanan jurnalın hülasası, ikinci bendinde müddeinin istintak sırasındaki iddiaları, üçüncü bendinde suçlananın ikrar ya da inkarı; dördüncü bendinde suçlananın inkar ya da ikrarının tasdikini veya tezkibine dair

ihbar, ifade, tahkikat ve tenakuzlar ve beşinci bendinde de varsa muhbirlerin ihbarlarındaki zıtlıklar ve bu zıtlıkların sebepleri ve ayrıca bu ihbarın kabulü veya reddi hakkında suçlananın son sözleri yazılacaktır.

Müstantik, bu kaidelere uygun olarak hazırladığı fezlekeyi imzalayıp mühürledikten sonra dinlenen şahıslara okuyarak onlara ve hazır bulunanlara da imzalatıp mühürletecektir. Akabinde muhakemenin icrası için hazırladığı evrakı muhakemeye memur olan meclise gönderecektir.

4. Muhakemeye Memur Meclisin (Mahkemenin)

Yapacağı İşlemler

Talimatname, suça ilişkin muhakemeyi yapacak olan meclislerin yani mahkemelerin riayet etmesi gereken bazı düzenlemeler de getirmektedir. Bu hususlara geçilmeden evvel, zabıta ve istintak memurlarının yaptığı işlemlerin ehemmiyetine vurgu yapılmıştır. Buna göre, mahkeme aşamasına kadar yapılan bu işlemler muhakemeyi kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında zanlının, varsa ona yardım edenlerin ve muhbirlerin mahkeme tarafından getirilip yeniden sorguya çekilmesi istenmektedir. Böylelikle alınan son ifade ile daha evvel verilen ifadelerin birbirlerine muvafık olup olmadığının ve eğer ifadeler arasında farklılık varsa bunun nedenlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Talimatnamedeki tabirle hakikat *“lâyıkıyla ve etraflıyla zâhire ihrâc edilecektir”*; yani maddi gerçek ortaya çıkarılacaktır.

Suçun işlenmesinden sonra yapılacak olan işlemler bir silsile yoluyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple talimatname, silsilede yer alan görevli ve mahkemelerin işlerinde dikkatli olmasına vurgu yapmıştır. Bilhassa yakalandıkları esnada suç işlediklerini ikrar eden bazı kimselerin daha sonra ifade değiştirerek fiillerini inkar etmeleri hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu hususta muhakemenin zora sokulmaması için yakalandıkları esnada ikrarda bulunan kimselerin ikrarının, bu ikrarı işiten zabıta memurları ve diğer kimseler tarafından mahkeme huzurunda suçlunun yüzüne karşı beyan edilmesi ve bu şekilde sorgulamanın tekrarlanması istenmiştir. Böylece kaza ve liva deavi meclisleri,

mahkemelerinde cereyan eden tahkikat ve soruşturma evraklarını mükemmel bir şekilde hazırlayıp vilayete gönderecektir.

Talimatnameye göre mahkemeler, zabıtalının ve teftiş memurlarının ifade ve tahkikatlarını muteber tutacaktır. Fakat zanlı tarafından bu memurların ifadelerinin yanlış ve garizli olduğu yolunda bir iddia gelip de yapılan tetkik neticesinde bu iddia doğru çıkarsa ilgili memur *“şediden mes’ûl tutulacaktır.”*

Mahkeme, soruşturma esnasında zanlının lehinde ya da aleyhinde ihbarda bulunan kimseleri yeniden getirterek tekrar dinleyeceği gibi, soruşturmada bulunmayıp muhakeme esnasında ortaya çıkan muhbirleri veya beyanda bulunması için çağrıtılan diğer kişileri de dinleyebilir. Yine soruşturmada ortaya konulan beyanlar ile mahkeme esnasında ortaya konulan beyanlar arasında bir farklılık varsa bunun nedeni açığa çıkartılacaktır. Bunlar arasında yalan beyanda bulunanlar kanunen mesul tutulacaktır. Suça yardım eden var ise veya müşterek faillik durumu söz konusu olursa hepsi yüzleştirilecek ve lüzumu halinde muhbirlerle de yüzleştirme sağlanacaktır. Bu şekilde şüphesiz bir şekilde masum oldukları anlaşılanlar derhal tahliye edilip, suçu sabit görülenler ise kânda öngörülen cezaya çarptırılacaktır. Ceza Kanunu'nun hangi maddesine göre hüküm tesis edildiği mazbatada tasrih edilecek ve karar hükümlünün yüzüne karşı okunacaktır.

Talimatname, mahkemenin doğru bir şekilde ceza tayininde bulunmasına ehemmiyet vermektedir. Zira o dönem yürürlükte bulunan Ceza Kanunname-i Hümayunu'na göre suçlar cinayet, cünha ve kabahat olmak üzere üç kısma ayrılmış olduğu gibi, cezalar da çeşitlilik arz etmekteydi. Bu yüzden zanlının suçta ne derecede etkili olduğu layığıyla ortaya çıkarılmalı ve bu şekilde ceza tayininde bulunulmalıydı. Kişiyi ceza tayinine götüren her türlü delil ve emareler mazbataya izahlı bir şekilde kaydedilecekti. Hekim, ebe ve diğer ehl-i hibre tarafından verilen raporlar ile imam, muhtar ve diğer kişiler tarafından verilen şehadetnameler gibi davaya dair her türlü evrakın ve nüstantik tarafından hazırlanan istintak fezlekesinin birer nüshası kaza, liva ve vilayet meclislerinin hususi ceridelerine kaydolunacaktı. Bu evrakların asılları ise hüküm mazbatasıyla birlikte mühürlü bir şekilde divana gönderilecekti.

Divan-ı Ahkam-ı Adliye, taşradan kendisine gönderilen evraklarda bazı hususların eksiksiz olmasına ehemmiyet vermiştir. Buna göre divana gönderilecek mazbata ve diğer evraklarda meselenin açıkça izah edilmesi, mahkeme kararlarının açık olması icap etmektedir. Bu şartları ihtiva etmeyen mazbata ve evraklar, eksikliklerin tamamlanması için ilgili makama iade edilecekti. Ayrıca mazbatalarda mahkeme evvelinde yapılan tahkikatın ve hükme esas teşkil eden delil ve emarelerin tafsilatlı bir şekilde izah edilmesi gerekmektedir. Mazbata, mahkeme reisi ve bütün azalar tarafından mühürlenmeli ve vali tarafından tasdik edilmeliydi. Yine muhalif oy (karşı oy) kullanan azaların, karara muhalif olma sebeplerini de mühürlerinin altına yazmaları icap ederdi.

Suçla ilişkin muhakeme tamamlandıktan ve suç işlendiği sabit olduktan sonra talep edilmesi halinde hukuk-ı şahsiyeye (özel hukuka) ve emvale ilişkin davalar lazım gelen mahkemeye icra memurları tarafından buyruldu ile havale edilebilecektir.

Talimatnamede bulunan en ilginç hükümlerden biri de cezayı gerektiren; ancak kanunda cezası açıkça yazılı bulunmayan ve kıyas da kabul etmeyen bir fiil için ceza talebinde bulunabilmedir. Böyle bir durumda ilgili fiilin işlenmiş olduğuna hükmolunarak dava evrakı mazbatayla birlikte gönderilerek ceza için izin istenilecektir. Bu hüküm, suçta ve cezada kanunilik kaidelerini ihlal eder niteliktedir.

Kalebentlik, kürek, nefy (sürgün) ve hapis cezalarında mahkumun eşgalini, yaşını, memleketini, sanatını, isim ve şöhretini, tabiiyetini, mahkum edildiği mahkemeyi, cezanın çekileceği yeri ve ceza miktarını bildiren mühürlü maktu bir pusula verilecektir.

Talimatnamenin son kısmında, düzenlenen bu hükümlerin muhakeme usulüne dair hazırlanmakta olan nizamnamenin kabulüne kadar tatbik edileceği hususu tekrardan hatırlatılmaktadır. Ayrıca talimat hükümlerinin usulüne uygun olarak hazırlanması ve gereken işlemlerin hakkıyla icra edilmesi lüzumuna temas edilmiştir. Zira aksi halde evrakların iade edilmesi durumunda lüzumsuz yazışmalar yapılacak ve vakit kaybı söz konusu olacaktır.

VI. SONUÇ

Osmanlı Devleti Tanzimat döneminde hızlı bir değişim dönemine girmiş ve bilhassa adliye teşkilatında köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurulan nizamiye mahkemeleri, şeriye mahkemelerinden farklı bir kaynaktan beslenmekteydi. Bu mahkemeleri teşkil eden ve yine bu mahkemelerde tatbik edilen mevzuat, ekseriyetle iktibas yoluyla oluşturulmuştu. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile oluşturulan nizamiye mahkemeleri, uzun sayılabilecek bir süre zarfında müstakil bir muhakeme kanunu olmaksızın faaliyet yürüttü. Hem hukuk hem de ceza davaları için muhakeme kanunlarının kabul edildiği 1879 tarihine kadar söz konusu mahkemeler, muhtelif düzenlemelerde yer alan muhakeme usullerini kullandı. Hukuk davaları için 1861 tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Ticaret Nizamnamesi'nin tatbik edilmesi günü kurtarabilirdi. Fakat bu kanunun hükümleri, ceza davalarında bir yere kadar tatbik edilebilirdi. Dolayısıyla müstakil bir muhakeme kanununun olmayışı, ceza davaları için daha bariz bir ihtiyaç hissettirmekteydi.

1868 tarihinde nizamiye mahkemelerinin en büyüğü olarak teşkil edilen Divân-ı Ahkâm-ı Adliye, dahili nizamnamesinin kabulünden bir kaç ay kadar sonra ceza muhakemesine dair bu eksikliği bir nebze de olsa giderebilmek amacıyla muvakkat bir talimatname hazırladı. Bu talimatname gerek hazırlandığı tarih ve gerekse de muhtevası itibarıyla oldukça mühimdir. Bu muvakkat talimatname her ne kadar eksik bir düzenleme olsa da, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında görev alan memurların dikkat edeceği hususları ana hatlarıyla düzenlemekteydi. Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nun bu düzenlemeden tam on sene sonra yürürlüğe girdiği düşünüldüğünde, talimatnamenin doldurmuş olduğu boşluğun ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Yine şu hususu belirtmekte fayda var ki bu talimatnamede düzenlenen delillerin elde edilmesi, ölü ve beden muayenesi, olay yeri inceleme gibi hususlar Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nda dahi bu ölçekte düzenlenmemiştir. Bu cihetle de talimatnamedeki bazı hükümlerin usul kanununun kabulünden sonra dahi tatbik edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKLAR

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

İrade – Meclis-i Mahsus (İ.MMS.): 14-588.

İrade – Dahiliye (İ.DH.): 1295-101735.

Satın Alınan Evrak – Ali Fuat Türkgeldi Evrakı (HSD.AFT.): 3-46.

Sürelî Yayınlar

Ceride-i Mehâkim: No:7, 7 Rebiülahir 1290 (4 Haziran 1873); No:9, 21 Rebiülahir 1290 (18 Haziran 1873).

Düstur: I. Tertib, C. I.

Takvim-i Vekayi: No:569, 29 Şaban 1275 (3 Nisan 1859); No:570, 4 Zilka-
de 1275 (5 Haziran 1859); No:571, 5 Zilhicce 1275 (6 Temmuz
1859); No:572, 13 Safer 1276 (11 Eylül 1859)

Basılı Kaynaklar

ABDURRAHMAN ÂDİL: Mahkeme-i Temyiz, Matbaa-yı Ebu'z-ziya,
Konstantiniyye, 1312.

AHMED LÜTFİ, Mir'ât-ı Adâlet yahud Tarîhçe-i Adliye-i Devlet-i Aliy-
ye, İstanbul, Matbaa-yı Nişan Berberyan, 1304.

ALİ ŞEHBAZ: Usûl-i Cezâiye, Matbaa-yı Amire, İstanbul, 1310.

ALİ GALİB: Müdde'ümûmî, Mahmud Beg Matbaası, Dersaadet, 1330.

ARİSDAKİS KASPARYAN, İ'lâmât Tûbresi Yahûd Tefsîr-i Usûl-i
Muhâkeme-i Hukukiye, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul,
1316.

AYDIN, M. Akif : “Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye”, DİA, C. 9, 1994.

BİNGÖL, Sedat: Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu
(Nizâmiyye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876),
Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yay., 2004.

BİNGÖL, Sedat: “XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemeleri'nde Adli Tıp Uygula-
maları”, XV. Türk Tarihi Kongresi, C. 4, II. Kısım, Ankara, 11-
15 Eylül 2006.

- BOZKURT, Gülnihal: *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, 2. bs., TTK Basımevi, Ankara, 2010.
- CEVDET PAŞA: *Ma'rûzât*, Haz. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.
- CİN, Halil: "Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri", 150. Yılında Tanzimat (içinde), TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- ÇADIRCI, Musa: *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara, TTK Yay., 1991.
- DEMİR, Abdullah: "İlk Usul Kanunu Usul-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesinin Transkripsiyonu", e-akademi, Sa. 72, Şubat 2008.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra: *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, İstanbul, Arı Sanat Yay., 2004.
- Ateş İstidâsı İslâm-Osmanlı Hukukunda Mahkeme Kararlarının Kontrolü, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2001.
- GEDİKLİ, Fethi: *Şura-yı Devlet: Belgeler, Biyografik Bilgiler ve Örnek Kararlarıyla*, 2. Bs., İstanbul, Oniki Levha Yay., 2018.
- GÖKCEN, Ahmet: *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri*, İstanbul, 1989.
- KENANOĞLU, M. Macit, *Ticaret Kanunnâmesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku*, Lotus Yay., Ankara, 2005.
- KILINÇ, Ahmet: "Bir Meclis-i Vâlâ Hükümü ve Tahlili", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, Sa. 1, 2015.
- MOL, Gürsel: *Türk Hukuk Tarihi Sürecinde Yargıtay*, Yargıtay Yay., Ankara, 2004.
- ÖZOĞUZ, Nejat: *Temyiz Mahkemesi*, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1944.
- SEÇKİN, A. Recai: *Yargıtay Tarihçesi Kuruluş ve İşleyişi*, Ankara Yarı Açık Cezaevi Basımevi, Ankara, 1967.
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet: *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)*, 2. bs., Ankara, TTK Basımevi, 1999.

ŞENTOP, Mustafa: “Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, TALİD, C. 3, Sa. 5, 2005.

TANER, Tahir: “Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku”, Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

TURAN, Ali: “Divân-ı Ahkâm-ı Adliye: Kuruluşu, Teşkilat ve İşleyişi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

VELDET, Hıfzı: “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, Tanzimat I (içinde), Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

YORGAKİ: Usul-i Muhâkemât-ı Hukukiye Kanunu Şerhi, İstanbul, Matbaa-yı Hukukiye, 1329.

EK-I

Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehâkim-i Nizamiyesine Dair Nizamnâme

Dördüncü Fasil: Usûl-i Muhâkemâta Dairdir

Yetmiş İkinci Madde: Meclisler her gün evkât-ı mu'ayyenede rüyet-i mesâlih ile iştilal edecek ve reisleri mevsim-i sayf ve şitâda yani altı ayda bir kere küşâd ve hitâmi saatlerini bâ-ilanname ile ta'yîn ve beyân eyleyecektir.

Yetmiş Üçüncü Madde: İşbu ilanname halkın anlayacağı bir lisan ve ibare ile bir varakaya yazılıp divanhanelere ta'lik ve gazetelere derc olunacaktır.

Yetmiş Dördüncü Madde: Meclisler ilan olunacak vakt ve saatte reis tarafından bilâ-tevakkuf küşâd olunup azadan vaktiyle gelmeyenler olur ise haklarında ber-vech-i âtî mu'âmele olunacaktır.

Yetmiş Beşinci Madde: Meclislerin küşadına azadan biri özr-i makbul beyân etmeyerek hazır olmadığı halde reis keyfiyeti zabt-ı muhâkeme defterine kayd ettirip kendisine derhal bir davet tezkeresi irsâl ve yine vaktiyle gelmez ise zabıt defterine işaret ile bir te'kîdnâme irsal eyleyecektir ve bunun da bir eseri görülemediği halde sûret-i hal kaimakamlıklardan bâ-mazbata mutasarrıflıklara ve mutasarrıflıklardan müşîriyet makamına beyân kılınacaktır.

Yetmiş Altıncı Madde: Cinayattan münbais hukuk-ı şahsiye davalarında müdde'î ve müdde'î-aleyh taraflarından vekil ta'yîn edilebilir mevad-ı cezaiye muhakemesinde müttehem bizzat hazır bulunmak şartıyla li-eclî-il-müdafaa bir vekil bulundurulabilecektir.

Yetmiş Yedinci Madde: Ta'yîn olunacak vekilin mukayyed olmak üzere sûret-i resmîyede ve asilin mühür veya imzasıyla mensub olduğu mahal-i resmiden musaddak bir vekaletname ibraz etmiş ve mutlaka teba'a-yı devlet-i aliyeden bulunması lazım gelecektir.

Yetmiş Sekizinci Madde: Meclislerde rüyet olunacak de'âvide reis ve aza ve katib ve mümeyyiz ve müstantikler ve zabıtan ve neferat-ı askeriye vekalet edemeyeceklerdir fakat mehâkim huzurunda kendi da'vâ-yı şahsiyeleri için asalet ve zevcelerine ve zevcelerinin valideynine

ve kendilerinin âbâ ve ecdâd ve evlâd ve ahfadına vekalet edebilirler ve vasisi buldukları eytamın ol makule da'vâ-yı şahsiyesini bi'l-vesâye rüyet ettirirler ve o esnada me'mûriyet-i resmîyeleri sıfatında bulunamazlar.

Yetmiş Dokuzuncu Madde: Tarafeyn veya muhbirlerden birinin öwr-i şer'îye mebni bizzat celb ve istintakı mümkün olamadığı halde bir mümeyyiz ve bir müstantik ve bir teftiş memuru birlikte hanesine giderek takririni alıp zabt eder ve zabıt pusulasını kendisine imza ettirdikten sonra bu memurlar da imza edecek ve madde-i mühim olduğu halde azadan biri dahi ta'yîn ve irsal olunacaktır.

Sekseninci Madde: Reis veyahut münavebeten anın intihabıyla azadan biri tarafeyni ve muhbirlerden iktiza edenleri tertîb üzere isticvâb edip bu esnada diğerleri müdahale etmeyecek ve isticvâb eden zat suallerini bitirdikten sonra ister ise diğerleri dahi def'i müşkil edeceklerdir.

Seksen Birinci Madde: Heyet-i meclisin sülûsanı mevcut olmadıkça müzakerata mübaşeret olunamayacaktır.

Seksen İkinci Madde: Bir da'vânın rüyetinde tarafeynin sulh edilmelerine teşebbüs olunmak caiz olmayıp nizam ve kanuna tevfikân rüyet ve hükm olunacaktır.

Seksen Üçüncü Madde: Bir da'vânın rüyet ve muhâkemesinde henüz müzakeresine şürû' olunmamış iken tarafeynden birisinin lehine veyahut aleyhine bir gûne rey beyânından ictinâb olunacaktır.

Seksen Dördüncü Madde: Esna-yı muhâkemedede reis veyahud aza hususi muhataba ve mübâhasadan ictinâb ile daima umuma hitâb eyleyeceklerdir.

Seksen Beşinci Madde: Hitâm-ı muhâkemedede tarafeyn dışarı çıkarılarak maslahat hüküm derecesine geldikde reis azanın reylerini toplayacaktır.

Seksen Altıncı Madde: Reis en sonra beyân-ı rey edecek ve reis dahil olduğu halde hukuk-ı şahsiyede tesâvi-i ârâ vukû'ında reisin bulunduğu taraf tercih olunacaktır.

Seksen Yedinci Madde: Bir maddeye aza tarafından ittifâk veya ekseriyet-i ârâ ile rey verilir ve cinayet maddelerinde mücrimin aleyhinde ekseriyet-i lâakal-ı sülûsan-ı ârânın ittifâkı itibar olunur.

Seksen Sekizinci Madde: Verilen hükümler derhal zabıt ceridesine derc olunup reis tarafından tarafeyne tebliğ kılınacaktır.

Seksen Dokuzuncu Madde: Reis hazır bulunmadığı halde azadan en kıdemlisi vekalet edecektir.

Doksanıncı Madde: Ekseriyet ile hükm olunan de'âvî hakkında kendi reyi munzam olmayan reis veyahut aza bunu haricden söylemekten memnû'dur.

Doksan Birinci Madde: Esna-yı muhâkemâtda meclislerin umûr-ı zabıtası reise muhavveldir.

Doksan İkinci Madde: Muhâkemeler aleni olacak ve istimâ'-ı muhâkeme için haricden bulunacak kesân usûl ve adaba riayetle duracak ve reis veya azadan biri tarafından isticvâb olunmadıkça sükût edecektir bunun hilâfı hareket vukû'ında reisin tenbihine itaat etmeyen olur ise reisin emriyle meclisten tard olunacaktır.

Doksan Üçüncü Madde: İcra-yı memuriyet esnasında reis ve aza ve sair meclis memurlarının namusuna dokunmak veya bunları ihâfe etmek gibi harekete cesaret edenler reisin emriyle derhal tevkif ve kanunen cezası tertîb olunacaktır.

Doksan Dördüncü Madde: Esna-yı muhâkemede reis ve aza ve katib ve memurin-i sairenin mevzubahs olan mevaddan başka umûr ile iştigali caiz olamaz.

Doksan Beşinci Madde: Esna-yı muhâkemede tarafeynin veyahud muhbirlerden birinin reise veyahut azadan birine hafiyyen bir şey söylemesi caiz olamayacaktır.

Doksan Altıncı Madde: Müzâkerât-ı vakı'anın zabtı için her mecliste bir zabıt ceridesi tutulacak ve işbu zabıt ceridelerinin her varakası numaralı ve meclis mührüyle memhûr olması lazım gelecektir.

Doksan Yedinci Madde: Her madde hakkında tahkikat ve müzakerat ve tarafeynden ibraz olunan evrak hülasasıyla ol günün tarihi ve

tedkikata mebde olan varakanın numerosı ve mevcut azanın esamisi evvel-i emirde bir varakaya zabt ve başkatib tarafından temyiz ve tashih olunup meclisçe kıraat ve kabul olunduğu halde nihayet yirmi dört saat zarfında ceride-i mahsusuna aynıyla derc olunarak zîri reis ve esna-yı muhâkemedede hazır bulunan aza ve başkatib tarafından imza olunacaktır.

Doksan Sekizinci Madde: Bir kararın mazbatası tanzim olunduktan sonra ol karara müteallik mahkemede kalması lazım gelen evrak başkatib marifetiyle hıfz edilecektir.

Doksan Dokuzuncu Madde: Zabıt varakaları yapılacak mazbatalara esas ittihaz olunacak ve her mazbatanın metninde jurnal ve arzuhalin tarihi ve numero ve meali ve tarafeynin isim ve şöhret ve mahal-i ikamet ve tâbî'iyet ve san'at ve sıfatlarıyla tahkikât-ı vakı'anın ve da'vânın hülasası ve esbâb-ı kanuniyesiyle verilen hükm ve karar derc ve beyân kılınacaktır.

Yüzüncü Madde: Mazbata müsveddesi kaleme alındıktan sonra başkatibe ita olunacak ve başkatib meclisde kıraatle kabul olunduğu halde meclis reisiyle beraber imza ederek tebyiz olunmak üzere kaleme verecektir.

Yüz Birinci Madde: Mazbatalar tebyiz ve reis ve aza tarafından temhir olunduktan sonra mevki'-i icrâya verilecek ve müsveddeler hıfz olunmak üzere cem' olunarak her aylığı ayrıca teclid olunacaktır.

EK-II

Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin Muvakkat Talimatnamesi

“Atıfetlü efendim hazretleri

Sâye-i asâyış-sermâye-i hazret-i padişahide istirâhat ve emniyet-i umûmîyenin muhâfazası nizâmât mevzû'aya hüsn-i mürâ'at ile hâsıl olduğu gibi vikâyesi hükûmetin vezâif-i mahsusa ve müstakilesinden bulunan inzibât-ı memleketin bekâsı dahi mahzâ nizâmât-ı mezkûrenin ekîden icrasıyla husûle geleceği bedîhiyyâtdan ve ale'l-umûm mücrimi- nin me'mûrin-i hükûmet tarafından bi'l-muhâkeme te'dîb kılınmaları levâzım-ı umûreden olmasıyla ve memalik-i mahrûse-i şahânedede vukû'a

gelen cinâyâtın müdde'isi zuhûruna bakılmayıp cânib-i hükûmetden îfâ-yı tahkîkâta mütecasirlerinin zâhire bi'l-ihrac icrâ-yı te'dibâta müsa-beret ve inde'l-muhâkeme isbât-ı cinâyât bütün bütün müdde'îye tahmîl olunup da mürûr-ı zaman ile tahkîk ve tebyîn madde-i müşkülâta gi-riftâr edilmeyerek ve bundan dolayı hukuk-ı îbâd ve hükm-i kanunun zâyî' olmasına ve noksan-ı tahkîkât ve istintâk üzerine iş iş'âr ve istiş'âra düşürülüp de birtakım eşhâsın bilâ-hükm mahbûs kalmasına ve sâhib-i hakkın dahi senelerce maslahatın peşi sıra dolaşmaya sebebiyet veril-meyerek her gûne tahkîkât ve taharriyâta sera'aten sarf-ı makderet ehem-i umûr bulunmasıyla ve muhâkemât ve teferru'âtına dair nizâmât-ı mahsusa derdest-i müzâkere ise de bunun ikmâliyle mevki'-i icrâyâ vaz'ı biraz vakte muhtâc görünmesiyle şimdilik ta'lîmât-ı mu-vakkate olmak üzere Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'nin Hey'et-i Umûmîyesi kararıyla ber-vech-i âtî bazı ta'lîmât ve vesâyâya ibtidâr olunur.

Ashâb-ı cürmün bi't-taharrî derdest olunmaları zabıta ve mülkiye me'mûrlarına aid vezâifden olacağı gibi mütecasir oldukları ceraimin merkez-i sübuta getirilenin kavanin ve nizâmâta tatbikân mücazatlari-nin tahrîr ve ta'yîni dahi mehâkim ve mecâlis me'mûrlarının vezâif-i cümlesindedir.

Ashâb-ı cürmün taharrî ve ahz ü giriftine ta'yîn olacak zâbita ve mülkiye ve muhâkemelerini icrâ edecek mecâlis ve mehâkim me'mûrları tarafından bî-cürm ve bî-günâh olan kimesnenin sehven veya cihet-i saire ile giriftâr-ı mücâzât olmaması için her nev'i takyidât ve tedkikât icrâ etmeleri umûr-ı mefrûzalarından olduğu gibi ashâb-ı ceraimin dahi müzâcâtsiz kalma(ma)sı için dikkat-ı müşkâfane îfâ eylemeleri dahi lüzûm-ı umûrdandır.

Katl ve cerh ve gasb-ı emvâl ve sair türlü cinâyât ve ızrâr-ı âmme ve ihlâl-ı nizâm-ı belediyeyi mücib hâlâtın vukû'ını hükûmet haber al-dığı anda derhal mütecasirini taharriye ve sûret-i vukû'ını delâil ve emârât-ı kaviyi ve ihbârât-ı mevsûke ile tahkike himmet edecek ve mü-cerred tedkîk-i cinâyât ve cünha zımnında ol cinâyât ve cünhanın vukû'undan dolayı mutazarrır olup da iddî'âda bulunmayan mazlûmin-den ve erbâb-ı vukuf ve vüsûkdan istis'âl ve isti'lâm-ı keyfiyet eyleye-cektir.

Bazı emârât ve edille mürûr-ı zaman ile mahv u zâil ve kâbilü'l-icra olan tahkîkât ve tedkîkâtın îfâsı gayr-ı kâbil olup sübût-ı maddeyi tas'îb edeceğinden ashâb-ı cerâimin taharri ve derdest edilmesine me'mûr bulunanlar ve emr-i tahkîk ve tedkîk vazife-i me'mûriyeti olanlar vazifelerini seriân icrâyâ ve bilâ-ifâte-i zaman tahkîkât ve tedkîkât-ı mümkün ve icâbiyeyi tamâmiyle îfâyâ itinâ ve himmet edecek ve bir şahsın kanunen cezayı mûcib fi'l-i kabîh icrâ eylemesini görüp veya işidüb de vazifesini îfâda ihmâl ve müsâmaha eyleyen me'mûr kanunen mes'ûl tutulacaktır.

Bir mahalde bir cinâyet veya cünha vukû'ı taraf-ı hükûmetden haber alındığı akîbinde zabıta me'mûrları ol mahalle azîmet ve keyfiyeti keşf ve tahkike müsâra'at idüp evvel-i emirde mazlûm ve mutazarrır olanların da'vâsı zabt olunduktan ve mecruh olan var ise derhal hânesine ve hânesi olmadığı ve hastahâne bulunmadığı takdirde mahfûz bir yere kaldırılıp o mahalde veyahûd civârında bulunan kimesneleri dahi isticvâb kıldıktan başka cürmün vukû'bulduğu mahallin mevâki' ve ahvâl-i sairesini kemâl-i dikkatle mu'âyene eyleyerek ma'lûmât ve meşhûdât-ı vâki'alarını ol bâbda tanzîm edecekleri jurnale kayd ve terkîm edecekler ve katl vukû'ında maktulün cesedini ve yalnız cerh vukû'bulduğu takdirde mecrûhın cerihalarını güzelce mu'âyene ederek orada cerrâh veya tabîb bulunursa onlara dahi göstererek cerihaların ne cins ve ne şekil ve ne derinlikde olduğu ve mecruh ve maktulün neresine ve ne tarafına doğru îkâ' kılındığı vücudunda yara ve bere olup olmadığı ve ne makûle âlet-i câriha ile olmak melhuz bulunduğu hususlarını dahi anlayup tafsilân jurnale derc ve ilâve ile bu bâbda isti'mâl olduğu me'mûl olup gerek mevki'-i cinâyetde ve gerek taht-ı şüphede olan kesânda bulunan bi'l-cümle esliha ve eşya-ı saireyi muhakemenin icrâsına me'mûr olan meclise ibrâz ve irâe etmek üzere ahz ve zabt eyleyeceklerdir.

Gerek vukû'bulan cürümden mutazarrır olan kimesnenin ve gerek bu cürümde doğrudan doğruya zî-medhal veya mu'în ve müşterek oldukları şüphe edilen veyahûd mücrimi veya hükûmete ser-rişte verilecek eşyâyı sakladıkları taht-ı zanda bulunan ve mücrimin muhibbi ve mazlumun adüvvesi buldukları haber verilen eşhâsın hânelerinde

usûl-i nizâmına tevfikân taharriyât-ı mukteziyeye teşebbüs olunacak ve eşhâs-ı merkûme usûl-i mer'îye üzere istintâk kılınacaktır.

İnkâr olunan katl ve cerh ve gasb ve sirkat-ı emvâl fî'lerinde bazen fâ'ilinin beytütet ettiği veyahûd yatak ittihâz eylediği veyahûd kaçıp ihtifâ etmiş olacağı mahaller aranıp kanı üzerinde her nev'i âlet-i câriha ve taze atılmış tüfenk ve tabanca bulunmakda ve emvâl-i mağsûbenin külli veya cüz'isi zuhûr etmekte ve bu işe delâlet eder bazı evrâk dahi zuhûr me'mûl bulunmakda idüğinden ve kâtil ve cârih veyahûd gasb ve sârikin ekserisinin üzerindeki elbisesinde kan bulunabileceğinden bâlâda beyân olunduğu veçhile usûlüne tevfikân bu makulelerin hânelerinin vakit geçirilmeksizin taharriyesinde ve kendilerinin isticvâbında ve üzerlerinin mu'âyenesinde ve bulunan kağıdların emr-i ferâset ve tedkikinde tekâsül ve temâhül olunmayacaktır.

Tesmîm vukû'ında mesmûm olan kimesnenin vücudunda evvel ve ahir müşâhede olunan alâmetler bi't-tahkîk gerek ol esnâda ve gerek hastalığı zamanında def' ve ihrâc eylediği mevâdeden mevcûd olanı o mahalde tabîb veya sair ehl-i hibre bulunduğu halde anların ve olmadığı takdirde mevâd-ı mezkûre mahfûzân en yakın yerde bulunan hekîme irsâl ile anların ma'rifetleriyle mu'âyenesi icrâ etdirilecek ve mesmûm olan kimseye sem kimin tarafından ve ne sûretle ekl ü şürb etdirildiği ve kimin vâsıtasıyla tedârik kılındığı dahi tahkîk kılınacaktır ve sem-i mezkûrun ne makûle eczâdan ibâret idüğü mümkün mertebe tedkîk edilecektir.

Darb ve sem veya cerh ile katl olunanların ekserisi derhâl vefât etmeyüp biraz eyyâm veyahûd birkaç sâ'at yaşamakda olduklarından o aralık komşularından veyahûd ahıbbâsından gidip görenlere kudreti olanlar katlini hikâye etmeleri emr-i tabî'î olmağla keyfiyet-i katli ve kâtili görüp haber veren olmadığı hâlde ol veçhile kable'l-vefât maktulden işitenler var ise anlardan bi's-sual ifâdât-ı vâkî'aları jurnale kayd olunacak ve maktul anlara o sözü söylediği vakit aklı başında ve şu'ûrî yerinde olup olmadığı tahkîk ve tedkîkine pek ziyâde itinâ kılınacaktır.

Maktûlün gerek alet-i câriha ve gayr-ı câriha ile katl olunsun ve gerek mesmûm veya mahnûk veyahûd maslûb bulunsun evvel-i emirde

keşf ve mu'âyene olunup i'lâmı tanzîm ve tabîb veya cerrâh tarafından rapörtü î'tâ edilmedikçe defn etdirilmek bir veçhile caiz olamayacağından katlin vâki' olduğu yerde hâkim ve tabîb veya cerrâh var ise derhâl anlar vâsıtasıyla ve hâkim ve tabîb veya cerrâh bulunmadığı takdirde zîrde beyân olunacak veçhile maktulün cesedini keşf ve mu'âyene ettirmeyerek defn eyleyen eimme ve muhtârın mes'ûl ve mu'âteb olacakları cümlesine bildirilerek bu emr-i lâzımü'l-i'tinâyâ müsâra'at olunması zımınında dikkat-ı mütemâdiye icrâ edilecektir ve karye ve kasabada hâkim ve tabîb veya cerrâh olmayup civarından celbi vakte muhtaç ise o hâlde maktulün na'âşı orada bulunan hükûmet me'mûrları ve ashâb-ı ma'lûmât ve vukûf ma'rifetleriyle ba'del-mu'âyene defn edildikten sonra mu'âyene edenler gördüklerini ve anlayabildiklerini mahtûm ve mûmzâ varaka ile beyân eyleyeceklerdir.

Maktul mahnûkan veyahûd maslûben katl olunmuş ise boynunda ip ve tırnak ve parmak eseri ve ihnâk ve salb bulunduğu mahalde vesâit-i hank ve salb bulunup bulunmadığı ve bulunduğu takdirde ne gibi şeyler idüğü ve o mahallin irtifâ'ının insan salbına kâbiliyeti olup olmadığı etrafiyla tahkîk olunacaktır.

Sirkat maddelerinde sârikin sirkat vukû'bulduğu beyân olunan mahalle ne veçhile ve ne taraftan leylan veya nehâren sâ'at kaçda girdiği ve divarı çıkıp kapu ve saire kırdığı veyahûd divardan nerdüban ile veya nerdübansız aşup aşmadığı ve duhulüne veya hurûcüne delâlet eder mahall-i sirkatda bir eser birağub bırakmadığı ve bıraktığı ne gibi eser olup ne suretle bulunduğu ve mu'înleri ve silahları olup olmadığı ve hîn-i vukû'-ı sirkatde mu'âmele-i cebr ve şiddet vukû'bulup bulmadığı ve birkaç arkadaşı olup da içlerinden bazısı meskene girmeyüp kolcu gibi zukakda durup durmadığı ve o hâlde ne hareketde bulunduğu hususları bi'l-etraf sual ve tedkîk ve eşya-yı mesrûkanın dahi cins ve mikdârı ve kıymeti tahkik olunacaktır.

Karâin ve emârât ile bir cinâyet ve cünhaya mücâseretleri anlaşılan mücrimlerin hâlleriyle vukû'ı cinâyet ve cünhadan sonraki hâlleri yani ta'ayyüş-i beytî ve zâtiyeleriyle derece-i servetleri ve hâl û zamânları ve sarfiyât ve harekât-ı sâbıkalarıyla sonraki sarfiyât ve harekâtı ve'l-hâsıl

istitâ'at-ı ahvâl-ı sâbika ve lâhıkası kendülerinden ve ashâb-ı vukuf ve ma'lûmatdan sorulacaktır.

Cebren ve iğfâlen hetk-i ırz vukû'ı iddi'â olundukda fi'l-hakîka işbu fi'li irtikâp eden şahıs tarafından cebr ve iğfâl ve ihâfe gibi bir mu'âmele vukû'bulmuş mudur ve iddi'â olduğu vechile cebren vukû'ına hâlen ve mevki'an müsâ'ade var mıdır ve bu hâlin kendüye cebren vukû'ını iddi'â eden müdde'inin üstünde başında kan ve yırtık ve yüzünde gözünde ve sairesinde yara ve bere gibi alâim-i cebriye var mıdır ve bu fi'ile cü'ret eden şahsa müdde'î canibinden mümâna'at ve mukâvemet icrâ olunması veyahûd bir taraftan istimdâd kılınması mümkün değil miydi ve fi'l-hakîka mukâvemet ve mümâna'at ve istimdâd mümkün olup da icrâ olunmamış mıdır ve böyle ise adem-i icraya sebep ne olmuştur ve mümâna'at ve mukâvemet vukû'bulduğu hâlde fa'il olan şahıs müdde'îye galebe eylemeğe muktedir miydi ve bu fa'ilin mu'îni ve refiki bulunmuş mudur şuraları dahi tahkîkât-ı amîka ve ser'â icrasıyla meydana çıkarılması ve tarafeynin sin ve ahlâk ve sevâbık-ı ahvâli ve harekât-ı me'lûfesinin tahkik ve tedkîk olunması ve böyle fi'l-i şen'î bir kız hakkında vâki' olduğu da'vâ olduğu takdirde bikri izâle olup olmadığı ve ne vakit izâle olduğu bilinmek için derhal kâbile veyahûd ehl-i hibreden olan nisâyâ mu'âyene etdirilmesi lâzıme-i hâlden ve sin-i rüşde resîde olan hatun kaçırılır ise ol bâbda bir gûne cebr vukû'bulup bulmadığının lâyıkıyla tedkîk olunarak emr-i tahkîkde noksan cihet birağılmaması emr-i mefrûzedendir.

Her nev'i cürm kangî senenin kangî ayında ve o ayın kaçında gice mi ve gündüz mü vâki' olmuştur burası dahi tahkik kılınacaktır.

Zabıta me'mûrları me'mûriyetlerinin ehemmiyeti icabınca bir cünha veya cinâyet vukû'ında bunlara dair her nev'i delil ve emâreleri kemâl-i dikkatle taharri ve tahkik ve böyle cünha ve cinâyetin hîn-i icrâsında ya kable'l-icrâ veya ba'de'l-icrâ vukû'a gelen bi'l-cümle ahvâli tefahhus ve tedkîk ederek emr-i muhakemeyi teshil edecek sûretde tedkîkât-ı vâki'ayı bir varakaya mufassalan zabt ve terkim ve hîn-i tahkîkâtta mevcûd ve vak'aya vâkıf bulunanlardan icâb edenlerin inde'l-iktizâ ma'lûmâtlarına mürâca'at olunmak üzere isimlerini şöhetleriyle zabt ile tahkîkât varakasını imzâ ve tahtüm itdirüp ol varakayı cânib-i

hükûmete îtâ edeceklerdir ve evvel-i emirde vukû'bulacak işbu taharriyât ve tahkikâtın ikmâliyle beraber zabıta me'mûrları şübhe-i kaviyye altında bulunan eşhâsın tevkifine mübâşeret edeceklerdir.

Meşrûhât-ı mezkûreye muvafık cânib-i zabıtanın yapılan jurnal esâs tahkik olacağından hükûmet tarafından meclis-i temyize havâle olunur.

Müstantik mümeyyizlerinden bir ve zabtiye zabitanından veya teftiş me'mûrlarından bir zât mevcûd olduğu hâlde mücrimin istintâkını gayet açık ve herkesin anlayacağı sûrette ta'bîrât ile icrâ eyleyecek ve varaka-yı nutkiyenin sual yazılı olan cihetinin nihâyeti her def'asında müstantik ile birlikte bulunacak mümeyyiz ve zabıta veya müfettiş imza ve tahtîm edeceği gibi cevab hânesini dahi mücrim veya sair istintâk olunan eşhâsa ba'de'l-kırâe imza ve tahtîm etdirilecek ve etmediği hâlde sebep-i imtinâ'ı gösterilerek hazır bulunan me'mûrların imza ve tasdikleriyle iktifâ edilecektir ve icrâ-yı istintâkda mevcûd bulunacak mümeyyiz ve zabıta veyahûd müfettişin esâmîsini varaka-yı nutkiyenin bâlâsına yazacaktır.

Bir cürmün müşterek fa'illeri bulunur ise emr-i isticvâbı ibtidâ münferiden icrâ ve icâbında muvâcehe dahi eyleyecektir ve erbâb-ı cinâyetin ibtidâ tutulduğu esnâda veya hükûmete gönderileceği hengâmda yekdiğeriyle sözleri birleştirilmeğe fırsat bulamamaları için dikkat-ı tâmmе icrâsı zabıta me'mûrlarının pek mühim vazifesidir.

Bir cürmün müşterek fa'illeri müzâkere ve ittifaka fırsat bulamamaları için başka başka mahallerde tevkif ve habs etdirilerek birbirleriyle mülâkat ve ihtilât ettirilmeyip ve istintâkları dahi birer birer icrâ edilip lüzûmı hâlinde muvâceheleri icrâ olunacak ve muhbirler dahi yekdiğeriyle tevfiik etmemeleri için yegân yegân istintâk edilip kezâlik lüzûmı hâlinde muvâceheten dahi isticvâb kılınacak ve muhbirleri divân ya Meclis-i Temyiz ve da'vâ mümeyyizlerinden mevki'-i istintâkda bulunacak zât kable'l-isticvâk söyleyeceği şeyi doğru söyleyeceğine dair kendi mezheb ve âyînleri vechile kitabları üzerine tahlîf eyledikten sonra müstantik tarafından o muhbirlerin istintaklarına başlanılacaktır.

Muhbir müte'addid olup da bunlara olunacak es'ilenin ecvibesi kâmilen bir günde ahz ve kayd olunmak mümkün olamayacağı anlaşılır ise içlerinden bazıları es'ileyi kesb-i vukuf edip de verdikleri cevabları diğerlerine tefhim ve ta'lîm ederek maslahatı çözmeleri zımnında tasavvur ve tehiyye olunan es'ile bir günde isticvâb olunabilecek derecâta bi't-taksîm tasavvur cüz'üleri bu kâ'ide vechile diğer günlere ta'lîk olunacaktır.

Bi'l-cümle mücriminin ve muhbirin ile sair istintâk ve isticvâb olunan kesânın kaç yaşında buldukları ve ne makule adem oldukları bi't-tahkîk istintakname ve mazbatada tavzih olunacak ve bi'l-iktizâ habes ve tevkif olunanların ne tarihinde habes ve tevkîf olundukları dahi zîr-i mezâbita ve bâlâ-yı istintâknâmeye derc kılınacaktır.

İstintâk me'mûru tevkif olunan şahsın bâlâda bast û beyân olduğu vechile derhâl istintakına mübâşeret edeceğinden bu şahsı kendi hakkında beyân olunan cürmün vukû'bulduğu zaman mevki'-i cürmde bulunmayıp mahall-ı ahirede bulunduğunu ve medhâli olmadığını ithâmı hakkında serd olunan emârâtı cerh edecek sûrette esbâb ve delâil-i makbule isbât edebileceği takdirde müstantik derhâl istintâknâmenin zîrine fezleke istintâkı yazıp ve zirini kendisiyle hîn-i istintâkda mevcûd bulunanlara mühürletip emr-i mahsusuna beyân-ı keyfiyetle şahs-ı merkumun sebilinin tahliye olunmasını ol âmirden istizân edecektir ve eğer hakkında bazı mertebe şübhe hâsıl olur ise istenildiği anda isbât-ı vücûd etmek üzere kefâlete rabt ile salıverilmesine müsâ'ade olunabilecektir ve eğer bi'l'akis töhmeti hakkında şübhe kuvvetlenir ise tevkif ve habes olunarak tedkîkât-ı istintâkiyesine devam kılınacaktır.

Müstantikin vazifesi her kim olur ise olsun mevki'-i istintaka konulan şahsı ithâm eylemek olup hakikat-ı hâli zâhire ihrâc etmekten ibâret idüğünden şahs-ı merkumun istintâkı esnâsında hakkında bir gûne mu'amele-i şedide ve tazyîkiye icrâ etmeyeceği gibi bu şahsı bir vechile iğfâl ve tehdîd ve'l-hâsıl va'ad ve va'id ile ithâma çalışmaktan ictinâb ederek merkumun ikrâr ve ifâdâtını ve tebriye-i zimmeti için dermeyân edeceği delâil ve esbâbı bi'l-istimâ' aynıyle yani ağzından çıktığı gibi istintâknâmeye kaydetmek ve muhbir ve erbâb-ı vukuf ve

sairenin ve'l-hâsıl gerek şahs-ı müttehemin mu'în ve şerikleri olduğu hâlde onların ve gerek istihsâl-ı ma'lûmât için celbedeceği sair kesânın dahi istintâklarında bu kâ'ide-i âdileyi tamamiyle gözetmektir. Düvel-i saire teb'asından olan şahsın icrâ-yı istintâk ve muhâkemelerinde konso-latonun tercümanı bulundurulacaktır. Müstantik gerek suizan tahtında olan şahıslar ve gerek muhbirler haklarında dikkat-ı tâmme ile muhikkâne tutacağı istintâknâmede cümlesinin isim ve şöhretlerini ve mahall-i tevlidini ve ikâmetgâhını ve kangı mezheb ve milletten olduğunu ve kangı devlet teb'asından bulunduğunu ve evlâd û iyâli olup olmadığını ve hâl ve san'atlarını ve mücrim ve mazlûm beynlerinde olan ta'allukât ve münâsabât ve mu'âmelâtı derc ve îzâh edecek ve mücrimlerin irtikâb ettiği fi'ili ve ahz û girift olunduğu mahalleri ve kendisini bu cürmün icrâsına teşvik eden esbâbı ve bu işde mazlûmı olan kimse ile vukû'ı melhûz olan mukâbele ve mücâdeleyi bir delil olacak sûretde üzerinde bir gûne eser ve alâmet olup olmadığını ve hanesinde ne cins silah ve eşya ve evrak bulunduğunu ve kendisinin ne hâl ve sıfatda idüğünü ve esbâb-ı ta'ayyüşünün neden ibâret olduğunu beyân ve tasrîh eyleyecektir ve müttehem bulunan şahsın mahkûm ve ceza-dîde sâbıkali takımdan olup olmadığını ve sâbıkali ise sebkât eden cürmünün nev'i ve tarih-i vukû'ını ve o cürümden dolayı ne kadar ceza gördüğünü tahrîr edecektir.

Gerek müttehemin aleyhinde ve gerek lehinde ihbâr-ı keyfiyet eden kimselerin dahi ne hâl ve sıfatda oldukları ve harekât-ı me'lûfe ve san'atları ne olduğu ve müttehem olan şahıs ile bir gûne münâsebet ve karâbetleri ve derdest-i tedkîk olan işde bir gûne menfa'at veya mazaratları olup olmadığı ve ne veçhile geçinmekde olup hâl û vakitleri nasıl idüğü istintâkda tasrîh olunacaktır.

Katl ve cerh fi'illeri bazen familya arasında dahi vâki' olması yani bir şahıs baba veya anasını veyahûd karındaşını ve bi'l-akis baba veya ana evlâdını ve zevc veyahud zevce veyahûd akraba birbirlerini katl veya cerh etmesi ve bi-hasbe'l-karâbe da'vâya kıyâm olunmayıp fa'ilinin ketm kılınması melhûz idüğünden o makuleler ahiren ve betahsîs konı ve komşusunun ihbârı veyahûd emârât-ı kaviyye ve edille-i muknî'a ile tebeyyün edemez ise ol familya bâlâda gösterilen kâ'ide vechile ba'de't-

tahlîf istintâk olunacak ve sebep-i katl ve cürmün dahi tahkîkât-ı amîkasına girişilerek maktul ve maktûlenin evzâ' ve etvârî ile i'tilâf ve i'tiyâdı ve servet ve sâ mânâ bi'l-vücûh tedkîk kılınacaktır.

Bu vechile yapılacak istintâknâmenin fezlekesi bâlâsına nev'-i cürmün ne olduğu ve müdde'î ve müdde'î-aleyhanın isim ve şöhreti ne idüğü ve kangı devlet teb'asından bulunduğu ve müttehem mabûs olup olmadığı yazıldıktan sonra fezleke bend bend tahrîr kılınacaktır.

Fezlekenin birinci bendinde müstantikin istintâk eylemiş olduğu madde hakkında müdde'î tarafından istid'â var ise anın meâli ve zabıta tarafından yapılan jurnalın medlûli hülâsa vechile yazılacak ve ikinci bendinde müdde'inin inde'l-istintâk sûret-i iddî'âsı tahrîr ve üçüncü bendinde müttehem ikrâr veyahûd inkârı tezbîr kılınacaktır ve dördüncü bendinde müttehem vukû'bulan ikrâr ve inkârının ya tasdikini veyahûd tezkibini mübeyyin ihbârat ve ifâdât ve tahkîkât ve tenâkuzat terkîm olunacak ve beşinci bendinde muhbirlerin ihbârında mübâyenet var ise o mübâyenetin neden ibâret olduğu ve ihbârat ve ifâdât-ı vâkı'anın kabul ve adem-i kabulü hakkında müttehem en nihâyet sözleri tasrîh kılınacaktır.

Müstantik tahkîkât ve tecessüsât-ı mümküneyi ber-vech-i meşrûh ikmâl edip fezleke-i istintâkı kaleme alarak imza veya temhirden sonra isticvâb olunan kesâna bi-ibâretiha kıraat ederek anlara ve hazır bulunanlara dahi tahtîm veya imza ettirip icrâ-yı muhakemeye me'mûr olan meclis riyasetine verecektir.

Mecâlisin vezâif-i me'mûriyeti bahsine gelince bâlâda beyân olduğu üzere gerek zabıta ve gerek istintâk me'mûrları tarafından tanzîm olunan evrak-ı tahkîkiye ve istintâkiye esbâb ve vesâit-i muhâkemeyi tehiyye ve teshil edeceğinden işbu muhakemenin icrâsına me'mûr olan meclis müttehem denilen şahıs ile mu'înleri olduğu hâlde anları ve muhbir bulunanları dahi celb ve bi-tekrar istintâk ederek vukû'bulacak ifâdelerini evvelki istintâkda söyledikleri sözleriyle bâ-tatbîk mübâyenet görür ise kendilerine tefhîm edip işbu mübâyenetin sebebini beyân etmeye ve doğrusunu söylemeye anları mecbur ederek hakikat-ı hâli lâyı kıyla ve etrafıyla zâhire ihrâc edecektir.

Mücrimlerden bazıları hîn-i ahz û giriftlerinde me'mûrin-i zabita ve sair orada bulunan kesân indlerinde cürümlerini ikrâr edip kaza meclisine gelince tahvil-i lisân eylemekte ve bazıları kaza meclisinde ikrâr ederek sonra meclis-i livâda inkâr etmekte olduklarından bazı kaza meclisleri usulüne muvafık istintâknâme tanzîm etmediklerinden sübût-ı cürm kesb-i su'ûbet edip belki nâ-kabil derecesine varmağla o misillülerin hîn-i ahz û giriftlerinde mukırr-ı cürm olanların ikrârı me'mûrîn-i zabtiye ve saireden olan sâmi'în taraflarından huzur-ı meclisde mücriminin yüzüne karşı ihbâr etdirilerek istintâkı tekrar olunması ve meclis-i kazada mukırr olanların istintâknâmesi usulüne muvafık ve tafsilât-ı mebsûtayı câmi' olarak tutulup meclis-i livaya îsâl kılınması teshil-i muhâkeme ve mürâfa'yı mucib olacağı cihetle kaza meclislerinde muvafık-ı kâ'ide istintâknâmeler tutulmasına itinâ olunacak ve kaza ve liva de'âvî ve temyiz meclislerinde cereyân eden tahkîkât ve istintâkı hâvî olan evrak mükemmel olarak cânib-i vilâyete irsâl kılınacaktır.

Mücrimi tutan yahûd ifâ-yı tedkikât eyleyen zabtiye zabitanının ve me'mûrin-i teftîşiyenin ifâdât ve tahkîkâtı meclisin nazarında mu'teber tutulacaktır. Şu kadar ki mücrim zabita ve me'mûr-ı mûmâ-ileyhimin yanlış haber verdiğini ve gazezli söz söylediğini beyân edip de inde'l-tedkîk tebeyyün eder ise ol hâlde hilâf-ı vâki' ve mu'allel bi'l-ağraz beyân-ı keyfiyet ve tahkîk eden zabita ve me'mûr şedîden mes'ul tutulacaktır.

Meclis mücrimin lehinde ve gerek aleyhinde olarak hîn-i istintâkda ihbâr-ı keyfiyet ve beyân-ı ma'lûmât eden kesân ile sair istintâk olunanları celb ederek ihbârât ve ifâdâtını tekrar istimâ' edeceği gibi hîn-i istintâkda ikâme olunmayıp esnâ-yı muhâkemedede ikâme olunan muhbirlerin ve meclisin beyân-ı ma'lûmât için celb eyleyeceği kesânın ihbâr ve ifâdelerini dahi istimâ' edecek ve hîn-i istintâkda başka ve muhâkemedede başka ihbâr-ı keyfiyet eden muhbirlerin sözlerinde olan mübâyetin sebep-i sahihini meydana çıkararak gerek hîn-i istintâkda ve gerek esnâ-yı muhâkemedede ihbâr-ı keyfiyet edenlerin içlerinde yalan yere muhbirlik edenler olup da inde'l-tedkîk tebeyyün eyler ise o makuleler kanunen te'dîb olunacaktır ve mücrimin mu'în ve fâ'il-i müşterekleri var ise anlar ve lüzûmı takdirinde muhbirler ile dahi muvâceheleri bi'l-icrâ

ber'üz-zimme veyahûd müttehem olduğuna yakîn hâsıl etdikde derhâl mazbatasının tanzimiyle ber'üz-zimme olanların tahliye-i sebiline ve müttehem bulunanların kanun-ı cezaya tatbikan ta'yîn-i mücâzâtlarına hükmedilecek ve Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun kaçınıcı maddesine tatbik edilir ise o maddeyi mazbatada tasrîh eyleyecektir ve ashâb-ı cerâimin muvâcehelerinde hükm ve karar-ı meclis kendilerine kırâat olunacaktır.

Ceza Kanunname-i Hümayunu'nda bir tafsil gösterildiği vechile mücâzâtı müstelzim olan ahvâl cinâyet ve cünha ve kabahat itibariyle üç nev'e ve cezaları dahi envâ'i adideye münkasım olmasıyla mücriminin derece-i töhmetleri lâyıkiyla ta'ayyün etmedikçe tahdîd-i ceza kâbil olamayacağından her mücrimin bir fi'ilinde ne derece zî-medhal olduğunun gereği gibi meydana çıkarılması lâzımeden bulunmağla icrâ-yı tahkikât ve muhâkemâtta ashâb-ı cerâimin ta'yîn-i derece-i medhallerine pek ziyâde dikkat edilecek ve her birinin derce-i medhalleri delâil ve emârât ile mazbatalara îzâhen derc olunacaktır ve tutulacak istintâknâmeler ve hekîm veya cerrâh ve kâbile tarafından ve ehl-i hibre ve vukûf canibinden verilen raportlar ve mahalle imâm ve muhtârlarıyla ahâd canibinden i'tâ kılınan şehâdetnâmeler ve'l-hâsıl istintâk olunan maddeye müte'allik olan bi'l-cümle evrakın ve müstantik tarafından yapılacak istintâk fezlekesinin birer nüshalarının mecâlis-i kaza ve livâ ve vilâyet cerîde-i mahsûsalarına kayd olunarak asılları aynen mazbatalarıyla beraber gönderilecektir ve mazbataların kaydı meclis mümeyyizânı tarafından zât mührü ve evrak-ı müteferri'asının kuyûdâtı mecâlis-i mahsûs mührü ile mühürlenecektir.

Gönderilecek mezabıt ve evrak-ı müteferri'a-yı mezkûresi meşrûhât-ı mebhûseyi hâvî ve hükm ve karar-ı meclisi sarâhaten muhtevi olmaz ise Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ce şâyân-ı kabul olamayacağından meşrûhât-ı mezbûreye muvafık tanzîm olunmak üzere i'âde kılınacaktır ve bu mazbatalarda tedkikât-ı istintâkiyenin tafsilâtı fezleke yolunda zikr ve tavzih ve medâr-ı hükm olan delâil ve emârât ta'rîf ve tasrîh olup reis-i meclis ve kâffe-i a'zâ taraflarından tahtîm ve vali-yi vilâyet canibinden bâ-inhâ tasdik kılınacaktır ve muhâlif re'yde bulunan a'zâ ve

reis sebab-i muhâlefetini ve re'yini mazbatada zirinde mührü hizasına münharifen yazacaktır.

İşte böylece muhâkeme ikmâl olunduktan ve cürm sübût bulunduktan sonra ashâb-ı matlubun talebi üzerine hukuk-ı şahsiye ve isbât-ı emvâle dair olan da'vâları lâzım gelen mehâkime me'mûrin-i icrâiye tarafından buyruldu ile havale olunur.

Te'dîbi mûcib bir fi'ilin kanunda sarâhaten cezası muharrer olmayıp tevfiğ ve kıyâs dahi kabul etmediği hâlde fi'il-i mezkûrun vukû'bulduğunun sâbit olduğuna hükm olunarak evrak-ı tedkîkiye ve müteferri'asının ber-minvâl-i muharrer bâ-mazbata ve inhâ irsâliyle istizân-ı ceza olunacaktır.

Kalebendlik ve kürek ve nefy ve habs cezalarına müstehak olan mücrim-i mahkûmun eşgâlini ve sinini ve memleket ve san'at ve isim ve şöhretini ve tab'iiyyetini mübeyyin ve kangî meclisin mazbatasıyla mahkûm olduğunu ve mahall-i mücâzâtını nâtik ve ne kadar müddet ceza göreceğini hâvî mahkûm yedine numunesi leffen irsâl kılınan koçandan maktû' ve meclis-i temyiz ve de'âvi mührüyle mahtûm bir pusula verilecek ve bu pusulada muharrer olan şeyler aynıyla koçana dahi yazılacaktır.

Bâlâda beyân olduğu üzere bi-mennihi te'âlâ usûl-i muhâkeme ve teferru'âtına dair derdest-i tanzîm bulunan nizâmnamenin hitamına kadar tafsilât-ı mebsûte dahilinde îfâ-yı vazifeye himmet ve itînâ mültezim ve işbu serd olunan usûl ve kâ'ideye gayr-ı muvafık gönderilecek mezabıt ve inhâ ve istintâknâme ve evrak-ı sairenin Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'ce kabul olunmayıp red kılınacağı mukarrer bulunmağa ve tedkîkât ve tahkîkât-ı lâzıme bu yolda icrâ edilmeyip de zât-ı maslahatın iş'âr ve isti'âdeme düşürülmesi ve beyhûde düçâr-ı te'hirât edilerek işin üzerinden zamanlar geçirilmesi hilâf-ı merzî ve zıll-ı ma'delet zalîl-i hazret-i padişahide bi'l-cümle memalik-i mahrûse-i şâhânedede usûl-i mehâsin şumul-ı vilâyet ta'mîm buyrularak her kazada bile müte'addid mecâlis teşkîl ve her mecâlisin vezâifi tefrik kılınmış olduğuna göre vesâyâ-yı mesrûde dahilinde hüsn-i îfâ-yı vazifeye lâzım gelen esbâb ve vesâil daha evvelden hazırlanıp yalnız şimdi bu vesâil ve vesâitin kemâhiye hakkuhâ isti'mâliyle ber-vech-i matlûb-ı âli işin hüsn-i rü'yetine

kaldığı emr-i celî olmağla vesâyâ-yı mebhûse vechile harekete mezîd-i i'tinâ ve işbu şukka-i muhîbbinin tarih-i vusulünün inhâ buyrulması bi'l-hâssa himmet-i mahsûsa ve hamiiyyet-i zâtîyelerine havale kılındı efendim.

Fî 27 Saferü'l-hayr sene 1286 ve fî 27 Mayıs sene 1285.